

Nr 26

Utlåtande i anledning av motioner angående rätten för jordbrukare i Norrbottens lappmark till vatten och fiske.

Tredje lagutskottet har behandlat två i riksdagen väckta, till lagutskott hänvisade motioner, nr 126 i första kammaren av herrar *Nyström* och *Hedström* och nr 152 i andra kammaren av herr *Berglund m. fl.*

I motionerna, vilka är likalydande, yrkas, »att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om förslag till bestämmelser, som tillerkänner jordbrukarna i Norrbottens lappmark beträffande rätt till vatten och fiske samma fördelar som de, vilka gälla för jordbrukarna i Västerbottens lappmark». En närmare redogörelse för motionernas innehåll lämnas å s. 37 nedan.

Historik¹

Nybyggarnas ställning

Nybyggen torde ej annat än i enstaka undantagsfall ha anlagts i lappmarkerna förr än efter utfärdande av kungl. plakatet den 27 september 1673 angående lappmarkernas bebyggande, även om i tidigare kungl. förordnanden förmåner bjudits dem, som »ville draga upp i fjällen» (Hertig Carls instruktion den 3 december 1603 för fogdarna i Piteå och Luleå lappmarker m. fl.).

Nämnda plakats utfärdande hade föregåtts av en utredning genom två tjänstemän, vilka utsänts till dåvarande Umeå lappmark för att verkställa besiktning rörande landets tjänlighet för bosättning samt dess kartläggande. Vid denna undersökning rörande förutsättningarna för landets bebyggande och uppodling skulle tillses, att lapparna icke oroades. Undersökningsmännen förständigades att »så laga, att icke lapparna måtte härav fatta sådan inbillning, det de på något sätt skola trängde bliva uti det, som deras skäliga rättighet vara kan, utan de måtte sålunda underrättas, att Hans Kungl. Maj:ts allernädigaste uppsåt är detta att låta dem bliva vid deras land och fiskevatten».

Genom 1673 års plakat avsågs att åvägabringa en inflyttning; och skulle »det, som nu ligger öde och obrukat, därigenom göras nyttigt och upparbe-

¹ Framställningen är huvudsakligen hämtad från SOU 1952: 13. (Om denna utredning se närmare nedan s. 15.)

tas». Detta borde enkannerligen ske förmedelst svenska och finska åbor, »vilka den jordmån, varav lapparna efter sin näringsart nu ingen nytta eller fördel sig kunna göra, till ängsmark och mulbete samt annan tarvelig föda av skog, strömmar och sjöar bruka och nyttja kunna». För att uppmuntra personer till bosättning i lappmarkerna och att söka inrymning såsom åbor tillförsäkrades dem skattelättnader. De skulle under 15 år erhålla befrielse från alla skatter och utlagor. Efter förloppet av dessa frihetsår skulle de icke åläggas högre skatt än lapparna, »med vilka de över allt göras like».

Bestämmelserna kom icke till större tillämpning.

Den huvudsakliga delen av nybyggena i lappmarkerna har upptagits med stöd av det sedermera utfärdade kungl. reglementet den 24 november 1749 för dem, som antingen redan bo och bygga i Lappland eller ock hädanefter till landets uppbrukande därstädes sig nedsätta vilja. Efter detta reglementes tillkomst började bosättningen så småningom taga fart, och reglementet har fortsatt att ligga till grund för nybyggesupplåtelse i lappmarkerna, så länge denna form av jordupplåtelse över huvud använts. Såvitt angår fjälltrakterna i Norrbottens och Västerbottens län var detta fallet, intill dess genom Kungl. Maj:ts brev den 13 december 1867 angående bestämmandet av en provisionell gräns emellan lappmarkernas kulturland och fjällbyggd anläggning av nybyggen ovanför den sålunda föreskrivna gränsen förbjöds. I återstående delarna av lappmarkerna fortsattes nybyggesupplåtelse allt intill dess avvittringen upphörde såsom institut för jorddelning. Några kronoöverlopsmarker, varå nybyggesupplåtelse skulle kunna ske, finnes icke mer.

Enligt 1749 års lappmarksreglemente medgavs nybyggesupplåtelse av länsstyrelsen. För nybygget anvisades viss plats för uppodling och bebyggelse. Där skulle inom föreskriven tid uppföras vissa för en jordbruksfastighet nödiga byggnader samt påbörjas odling. För att användas i första början av nybyggets inrättande, innan marken hunnit i nödig utsträckning uppodlas, anvisades nybyggaren »hö- och skogsmyrar». Dessa fick han behålla endast så länge andra mera närbelägna och till röjning dugliga platser ej var för handen och ingen annan nybyggare tillkom, som bättre behövde dylika myrar. Reglementet förutsätter, att nybyggaren skulle äga för hushov tillgodogöra sig skogen å kronomarken.

Bestämmelser meddelades tillika angående nybyggarens rätt till jakt och fiske. Jakträtten var begränsad till en trakt inom en halv mil från hans hemvist. Härigenom avsågs att skydda lapparnas rättigheter men även att nybyggaren ej skulle nedlägga för mycken tid å jakt till hinder vid fastighetens brukande. Slog sig en annan nybyggare ned bredvid honom, ägde han »ej att tillägna sig någon enskild ägande rättighet på något djur- och fågelfänge inom samma trakt; utan nyttja de det gemensamt».

Såvitt möjligt borde varje nybyggare bibehållas vid fiske till sitt behov, och »därföre får icke den ena underslås så mycket fiskevatten, där det finnes, till evärdelig ägo, att icke en annan och så många som kunna rymmas på de där till nybruk tjänliga varande platser även kunna få idka fiske till sin bättre tarv och utkomst».

Nybyggaren åtnjöt vissa frihetsår, varunder han var fritagen från skatter och onera.

Den rätt, varmed nybyggaren innehade sitt nybygge och därmed förbundna förmåner, var en nyttjanderätt, vilken även denna var oviss, i det förändringar kunde ske med avseende å dess omfattning. Endast rätten till den uppodlade jorden var mera bestämd. Önskemålet var att bereda utrymme för största möjliga antal nybyggare. I samband med föreskrifter angående nybyggens lantmäteritekniska utstakande och skattläggning stadgas, att detta skulle ske icke just efter de gränser och råmärken, som vid första utsyningen uppgivits, utan till »det mantal, som de ägors beskaffenhet, vilka åborne vilja hava och utan andras förfördelande kunna få under hemmanen, befinnes svara före». I samband härmed tillägges: »och må en äldre nybyggare icke så underslås alla de trakter och till uppodling tjänlig mark, som han begär och efterstår, men till uppbrukning ej medhinna kunde, att icke även den, som brede vid honom sig nedsatt eller bygga vill, kan få så mycken till nybruk tjänlig jord uti åker och ängs tillfälligheter, att han också må sig därstädes bärga och uppehålla, fast icke alltid med så stort hemman som den äldre.» Mark, som upparbetats till åker- eller ängsland, kunde dock icke fränkännas honom utan med hans goda vilja och mot betalning.

Motsvarande föreskrift förekommer rörande jakt- och fiskeområdena: »så varder ej heller den förfördelad, som för ett eller annat nybygges yttermera inrättande skull mister de platser, dem han blott till fågel- och djurfänge brukat; likaledes fiskevatten och andra lägligheter, som ej egentligen syfta på jordbruket.» På ett annat ställe uttalas, att en och var, som ärnar upptaga nybruk, skall, där fiskevatten finnes, äga frihet att fiska till husbehov. Även prästen fick vika för en nybyggare. Hade prästen på närmare håll vad han behövde för sin hushållning, var han skyldig avstå av honom brukad fiskeplats, belägen på längre avstånd än en fjärdedels mil från kyrkan.

Anmärkas må, att enligt den i nybyggesförfattningarna använda terminologien de upplåtelse som medgavs benämnes ibland hemman och ibland nybyggen.

Den form för upplåtelse av nybygget, som reglementet avsåg, var emellertid av provisorisk natur. Avsikten var, att nybyggena skulle efter frihetsårens förlopp »geometric avtagas» å marken och skattläggas. Härom föreskrives vidare i lappfogdeinstruktionen den 5 augusti 1760, att efter utgången av de nybygget medgivna frihetsåren hemmanet skulle vid tingsrätten provisionellt skattläggas. Lantmätaren skulle därefter geometric avtaga del-

samma; och skulle skattläggningen sedan upprättas och underställas landshövdingen. Det sålunda angivna lantmåterimässiga utbrytandet av ägorna synes dock ha förekommit endast undantagsvis. Fördelen härav var ock ringa. I förklaring i Kungl. Maj:ts brev den 30 september 1851 angående skattläggning av hemman i Västerbottens läns lappmarker uttalas att, då den geometriska avfattningen av ett hemmans tillhörigheter borde inom lappmarkerna inskränkas till hemmanets inägor, med avskiljande från angränsande fastigheter av de en by eller hemman tillhörande ägor finge anstå, till dess den allmänna avvitrningen i Lappmarken komme att försiggå.

Avvittringens genomförande

Slutliga regleringen av nybyggena skedde genom avvitrningen. Efter att ha genomförts i de sydligare norrländska länen samt kusttrakterna i Västerbottens och Norrbottens län nådde avvitrningen så småningom upp till lappmarkerna. Såsom särskilda administrativa områden finnes lappmarker numera endast i sistnämnda båda län. Den mera osäkra rätt nybyggaren där haft att nyttja vissa inägoområden och att jämte andra i viss ordning tillgodogöra sig vad i övrigt naturen skänkte utböts vid avvitrningen mot en bestämd rätt till särskilda å marken utlagda skiften med de adpertinenser, som enligt lagarna hör till en självständig fastighet.

För alla avvitringsförrättningar i lappmarkerna har stadgan den 30 maj 1873 (nr 26) om avvitrting i Västerbottens och Norrbottens läns lappmarker legat till grund. Före tillkomsten av denna författning hade utfärdats en stadga den 13 december 1850 för avvitrting och skattläggning i Luleå lappmark. Någon avvitrting kom emellertid aldrig att slutföras med tillämpning av sistnämnda stadga. Genom Kungl. Maj:ts brev den 28 december 1861 förordnades, att en ny stadga för avvitrting och skattläggning skulle utarbetas, omfattande, där så kunde ske, alla lappmarkerna. Enligt 1873 års avvitrtingsstadga blev stadgan av år 1850 uttryckligen upphävd.

I 1873 års stadga har gjorts en del ändringar, varjämte beträffande vissa områden, dit avvitrningen sist nådde, genom senare Kungl. Maj:ts brev och kungörelser meddelats åtskilliga tilläggsbestämmelser.

Såsom anledning till stadgans tillkomst angives, att allmänna bestämmelser om avvitrting i Västerbottens och Norrbottens läns lappmarker funnits vara av behovet påkallade, varjämte föreskrifter i sammanhang därmed ansetts böra meddelas för betryggande av skogens framtida bestånd och bevarande av lapparnas renbetesrätt.

Enligt stadgan skulle genom allmän avvitrting från kronans marker nödiga områden tilldelas såväl de i lappmarken förut varande, icke behörigen avvitrtrade hemman och nybyggen som ock de nybyggen, vilka kunde vid avvitrningen i laga ordning tillkomma. Tillika skulle fastställas ränta och

mantal för provisionellt skattlagda hemman och förut behörigen upplåtna nybyggen och jordlägenheter samt för nybyggen, som tillkom vid avvittningen.

De särskilda hemmanen och nybyggena skulle erhålla skog ej blott till husbehov utan även till avsalu.

Vid områdestilldelningen skulle gemensamt område tilldelas hemman och nybyggen, som hörde till en by eller eljest hade sådant läge, att de syntes lämpligen kunna utgöra ett skifteslag. Varje område skulle läggas i ett skifte eller, där sådant utan verklig skada för någon delägare ej kunde äga rum, i så få skiften omständigheterna medgäve. Skulle flera skiften än fyra anses erforderliga eller fråga uppstå om egentliga skogsanslagets läggande i mera än ett skifte, skulle frågan underställas länsstyrelsen. (Enligt stadgans ändring genom Kungl. Maj:ts kungörelse den 9 november 1877.)

Varje delägare skulle bibehållas vid sina inägor, så vitt de fölle inom skogsområdet. Mark, som vore odlad och till hemmanet eller nybygget i behörig ordning upplåten eller av ålder lydande, finge ej frånhändas innehavaren utan vederlag av annan mark, som var odlad eller till odling tjänlig.

Vid avvittningen skulle bildas kronoparker i anslutning till i stadgan meddelade bestämmelser och »vad därom särskilt vore eller framdeles bleve förordnat».

Samma dag, den 30 maj 1873, som avvitringsstadgan utfärdades, meddelades även en förordning angående skattläggningsmetod för Västerbottens och Norrbottens läns lappmarker. Enligt denna skulle genom skattläggning bestämmas hemmantal efter inägornas uppskattade avkastning. Vid uppskattningen togs ej hänsyn till inkomst av jakt och fiske eller andra särskilda förmåner.

Enligt avvitringsstadgan kunde även *efter* den allmänna avvitringsens fullbordande nybyggen upplåtas på odisponerad mark nedom odlingsgränsen. Dylikt nybygge skulle med tillämpning av avvitringsstadgans bestämmelser utbrytas genom särskilda avvitringsåtgärder, s. k. *efteravvittring*.

Ett betydelsefullt tillägg beträffande avvittningen, såsom den reglerats genom 1873 års stadga, gjordes sedermera med avseende å de under hemman och nybyggen brukade *ströängarna*. Enligt 1749 års lappmarksreglemente var väl avsikten, att nyttjandet av dylika naturängar skulle vara av provisorisk karaktär och användas »i första början av nybyggets inrättande» för att undan för undan ersättas av odlad jord. Det gick emellertid långsamt med odlingarna, och naturängarna kom alltjämt att vara av avgörande betydelse för foderanskaffningen. I avvitringsstadgan togs icke särskild hänsyn till dessa ängar vid skiftesläggningen. I den mån de icke föll inom de skiften, som för hemmanet och nybygget utlades, bortföll fördenskull fastighetens rätt att bruka desamma. För en så hastig omläggning av jordbrukets bedrivande var man emellertid icke beredd. Genom särskilda Kungl. Maj:ts brev,

det första den 12 juli 1878 och det sista den 19 oktober 1894, förklarades, att i viss ordning de inom kronoparks område («å kronomark», enligt brevet rörande nuvarande Karesuando socken) belägna spridda ängslägenheter, vilka tillhörde hemman eller nybygge inom lappmarkernas olika socknar, finge, utan att från kronoparken (kronomarken) genom uppdragna rågångar avskiljas, tills vidare, innan de kunde mot annan mark utbytas, under hemmanet eller nybygget bibehållas och såsom endast ett skifte beräknas. Tillika medgavs, att det virke, som åtginge till behövliga hägnader, hässjor och hölador vid dessa lägenheter, tills vidare finge efter anvisning av revirförvaltaren kostnadsfritt avhämtas från skogsmarken.

Avvittringen inom Västerbottens läns lappmarker kom först att genomföras inom trakterna n e d o m odlingsgränsen. I de socknar, som genom odlingsgränsen uppdelades i en övre och en nedre del, kom sålunda avvitttringen i dess första skede till utförande endast i socknens nedre område. Därefter följde avvitttringen o v a n odlingsgränsen.

Viktiga tillägg till 1873 års avvitringsstadga meddelades genom kungörelsen den 20 april 1906 angående vissa ändringar i gällande bestämmelser rörande avvitttringen inom Västerbottens och Norrbottens läns lappmarker samt kungörelsen den 5 juni 1909, innefattande ytterligare föreskrifter beträffande samma avvitttring.

Förstnämnda kungörelse skulle lända till efterrättelse inom de områden av Västerbottens och Norrbottens läns lappmarker, med undantag av Karesuando socken, beträffande vilka länsstyrelserna ännu icke meddelat avvitringsutslag. Vid tiden för kungörelsens tillkomst hade allmänna avvitttringen slutförts inom alla lappmarkssocknar i Norrbottens län med undantag av Karesuando, där avvitttringen då stod nära sin avslutning, ävensom inom lappmarkssocknarna n e d o m odlingsgränsen i Västerbottens län. På grund härav kom kungörelsen att tillämpas allenast i trakterna ovan odlingsgränsen i Västerbottens län samt vid efteravvittringen i Norrbottens läns lappmarker. Dylig efteravvittring förekom ej i Västerbottens läns lappmarker.

Bland avvitringsbestämmelserna finnes inga föreskrifter rörande hemmanen åtföljande särskilda rättigheter utom såvitt angår rätt till skog. Beträffande rättigheter med avseende å sjöar och strömmar förekommer ej annat än att kronan och andra virkesägare förbehölls rätt till flottning i alla de vattendrag, där flottled fanns eller kunde upprensas. I samband härmed skulle för allmänt begagnande undantagas mark, som kunde erfordras till upplagsplats för virke från kronans skogar samt till nödiga utfartsvägar från dessa ned till vattendragen. Vidare undantogs för kronans räkning på kronomarker och inom kronohemmans och boställens områden befintliga större strömfäll, som kunde användas till farleders öppnande, sjöars uttappning, ovanför belägna ägors befrielse från översvämningar med mera dyligt; och

borde av kringliggande mark nödigt utmål därtill avsättas (1873 års avvitringsstadga, § 7). Genom 1878 års oförmälda ändring av avvitringsstadgan gavs en erinran, att så vitt möjligt kronoparkerna borde förläggas invid vattendrag, där flottled kunde anordnas. Vid avvitringarnas genomförande förbehölls emellertid i vissa trakter för kronan ensamrätten till vattenområden långt utöver vad som följer av de allmänna stadgandena om jordägares rätt till vattnet vid hans strand.

Om jordägarnas rätt till jakt och fiske säges intet i avvitringsföreskrifterna.

Enligt hemmansägarnas och kronoåbornas av Kungl. Maj:t fastställda beslut avsattes vid allmänna avvitringen i Norrbottens läns lappmarker i alla avvitringslag utom Karesuando, där annan anordning träffades, en fjärdedel av de hemmanen och nybyggena tilldelade skogsanslagen till gemensamma områden, benämnda — ehuru häradsindelning ej förekommer — häradsallmänningar. Här nedan omtalas de såsom allmänningsskogar. I Västerbottens läns lappmarker gick, vad angår trakterna nedom odlingsgränsen, hemmansägare och åbor ej med på avsättande av dylika allmänningar. För trakterna ovan odlingsgränsen i samma län reglerades frågan om allmänningars bildande genom 1906 och 1909 års tilläggskungörelser rörande avvitringen.

I övrigt avsattes vid avvitringarna för kronans räkning kronoparker, strömfall och strömfallsutmål samt därutöver såväl för kronans som andra allmänna behov vägar, kyrkplatser, båt- och upplagsplatser m. m.

De vid allmänna avvitringen odisponerade kronomarkerna benämndes kronoöverloppsmarker. Vid efteravvitringen, där sådan förekommit, utlades en del av dessa såsom enskilda fastigheter (nybyggen och frälsetorp) och en del såsom kronoparker. Därefter kvarvarande kronoöverloppsmarker förvaltas såsom kronoparker.

En viss jämkning i den vid avvitringen framkomna fastighetsbildningen har genomförts såvitt angår de fastigheterna tillagda ströängarna. Dessa har i stor utsträckning indragits till kronan. Bestämmelserna härom är intagna i en kungörelse den 30 december 1916 om tilläggsavvitring i vissa delar av Västerbottens lappmarker och i lagen den 22 juni 1921 om ströängsindragning. De ängar vilka bibehölls under fastigheterna knöts i samband med prövningen av frågan om indragning fastare till fastigheterna.

Allmänna uppgifter rörande vattens fördelning vid avvitringen

Såsom förut berörts kom avvitringen, såvitt angår dess lokala utförande, att verkställas i annan ordning i Västerbottens än i Norrbottens län. I anslutning till odlingsgränsens tillkomst och förbudet mot nybyggesupplåtelse

ser ovan denna gräns skedde i förstnämnda län en uppdelning i avvitringshänseende av lappmarkerna. Avvittring upptogs allenast i områdena nedom gränsen. Först sedan Kungl. Maj:t därom särskilt förordnat, fortsattes avvitrningen ovan denna. På grund härav kom envar av Sorsele, Vilhelmina och Dorotea socknar att i anslutning till odlingsgränsen fördelas på två avvitringslag. Den del av Stensele socken, som ligger ovan odlingsgränsen, samt den ovan gränsen helt belägna Tärna socken bildade tillhoppa ett avvitringslag. En ganska lång tid kom genom avvitrtingens sagda utförande samt ändringar i avvitringsbestämmelserna att förflyta emellan avslutandet av förrättningarna i det nedre och det övre landet.

Vid avvitrtingen inom Norrbottens län fick odlingsgränsens uppdragande icke någon inverkan på avvitrtingsdistriktens utformning. Varje distrikt omfattade en av de inom lappmarkerna belägna socknarna.

1873 års avvitrtingstadga låg till grund vid genomförandet av alla avvitringsförrättningarna i Lappland. Vid tillkomsten av de tillägg till avvitrtingsbestämmelserna, som beslutades i 1900-talets början, hade avvitrtingen fortskridit så långt, att tilläggen fick tillämpning endast vid avvitrtingen ovan odlingsgränsen i Västerbottens län samt vid efteravvittring inom vissa av lappmarkssocknarna i Norrbottens län. De nya bestämmelserna medförde bland annat en strängare översyn beträffande skogstilldelningen åt hemman och nybyggen.

Vad särskilt angår tilldelningen av vattenområden till hemman och andra fastigheter förmärkes en viss skillnad vid avvitrtingens handläggning inom Västerbottens läns och inom Norrbottens läns lappmarker liksom mellan de tidigare och de senare avvitrtingsförrättningarna inom det förra länet.

Vid avvitrtingen inom Norrbottens läns lappmarker har i stor utsträckning förekommit, att kronan av sjöar tillagts områden, även om dessa gränsat till enskildas fastigheter, eller ock ha sådana fastigheter tilldelats sjöområden av mindre omfattning än som tillkomme dem enligt grundregeln i 12 kap. 4 § jordabalken att, där å, sjö eller sund är sidlängs byar emellan, de däri äga hälften vardera. På liknande sätt ha i rinnande vatten, även i andra fall än då avsättning för kronans räkning skett för strömfall, områden av vattendraget förbehållits kronan.

Även vid avvitrtingen i trakterna ovan odlingsgränsen i Västerbottens län blev stora vattenområden förbehållna kronan, vilka enligt allmänna grunder bort tillföras de enskilda. Sålunda undantogs för kronans räkning samtliga inom avvitrtingslagen belägna större vattendrag. Såsom nedan närmare omtalas, reglerades emellertid genom särskild lagstiftning den vid avvitrtingen gjorda vattenfördelningen.

Vid avvitrtingsförrättningarna nedom odlingsgränsen i Västerbottens län synes endast i undantagsfall avvikelser ha gjorts från huvudregeln rörande fastighet tillkommande vattenrätt.

Ändring i fördelningen av vattenområdena ovan odlingsgränsen i Västerbottens län

Att vid avvitrningen ovan odlingsgränsen i Västerbottens län kronan kom att tillerkännas så omfattande vattenområden föranleddes av yrkanden under avvitrningsberedningen av advokatfiskalen hos kammarkollegiet. Såsom skäl för dessa yrkanden anfördes, att de större sjöarna i dessa trakter merendels var förbundna med varandra eller med annat vatten genom långsträckta mindre sjöar, som ofta låg på ett lägre plan än den ovanför liggande större sjön, varför det med hänsyn till framtida vattenregleringar i dessa trakter kunde vara av vikt att, även där »större strömfall» icke kunde anses vara för handen, vattnet med tillhörande grund förbehölls kronan.

I avvitrningsförslagen avsattes i överensstämmelse härmed för kronan, med stöd av § 7 i avvitrningsstadgan, dels ett antal strömfall jämte utmål för strömfall och dammfästen och dels samtliga inom avvitrningslagen belägna större vattendrag, nämligen inom Sorsele avvitrningslag Vindeln, Tjulån och Juktan, omfattande 11 741 hektar, inom Stensele-Tärna avvitrningslag Ume älv med bivattendrag, 23 533 hektar, inom Vilhelmina avvitrningslag Vojmån och Ångermanälven, 13 591 hektar, samt inom Dorotea avvitrningslag Korpån, 442 hektar. Inom sistberörda avvitrningslag gjordes för kronan ytterligare ett särskilt undantag, i det såsom kronopark upptogs den inom avvitrningslaget fallande delen av Saxälven, innefattande jämväl vattenområden vid enskilda hemmans stränder.

Avvitringsdelägarna hade ställt sig något olika till advokatfiskalens yrkande. Inom Sorsele avvitrningslag hade man intet att invända, sedan advokatfiskalen förklarat att någon ändring ej uppstode i befolkningens dåvarande fiskerätt samt att rätt till uppgrundningar för vattendragens utnyttjande var beroende av särskilda föreskrifter. Inom Stensele-Tärna avvitrningslag framställdes det villkoret, att vid undantagen strandägarna borde förbehållas såväl strandrätt som rätt till uppgrundningar och fiskerätt. Vid avvitrningsberedningen i Vilhelmina avvitrningslag uttalade den jordägande befolkningen det önskemålet, att densamma måtte förbehållas strandrätt och rätt till uppgrundningar samt fiskerätt i samma usträckning som den förut innehåft sådan rätt, dels av ålder och dels på grund av insyningshandlingar. Från jordägarnas inom Dorotea avvitrningslag sida synes icke ha rests någon invändning mot undantagen.

Riksdagsbeslut 1916. Sedan avvitrningsförslag för de delar av Västerbottens läns lappmarker som ligger o v a n odlingsgränsen upprättats, hade vissa anmärkningar riktats mot vad som förekommit vid avvitrningsförrätningarna och mot förslagen. I detta sammanhang blev förbehållen om vattenundantag för kronans räkning uppmärksammade från statsmakternas sida.

Frågan därom berördes nämligen i propositionen nr 166 till 1916 års riksdag angående åskilliga med den då pågående avvitrningen inom Västerbottens läns lappmark sammanhängande förhållanden. Propositionen innehåller ett utlåtande den 3 mars 1916 av lantmäteristyrelsen, vari styrelsen fäste uppmärksamheten på vattenundantagen. Styrelsen uttalade, att det sätt, varpå i avvitrningsförslagen hemman berövats vattenrätt, enligt dess åsikt var synnerligen olämpligt. Detta kunde för framtiden komma att medföra stora olägenheter för befolkningen utan tillnärmelsevis motsvarande nytta för kronan. Styrelsen föreslog därför rättelse därhän, att vattendragen blev redovisade i enlighet med 12 kap. 4 § jordabalken eller således på det sättet att vattenområde hänfördes till den strand det låg närmast.

Lantmäteristyrelsen bemöttes av kammarkollegiet, som i ett likaledes i propositionen intaget yttrande bestred, att hänsyn togs till vad lantmäteristyrelsen anfört och föreslagit.

Departementschefen gick en medelväg och föreslog att undantagen skulle bestå men att jordägarna vid avvitrningen skulle bli tillförsäkrade rätt att fortsätta att fiska i de vatten, där de tidigare fiskat. Han anförde.

En följd av att vissa angivna vattendrag blivit undantagna för kronans räkning torde bliva, att fastighetsinnehavarna går miste om den fiskerätt i dessa vattendrag, som annars skulle tillkomma dem. På grund av den stora roll, som fisket i dessa trakter spelar i den enskildes hushållning, torde en sådan påföljd kunna medföra betydande olägenheter, vilka i görligaste mån bör undanröjas. Att härvid gå så långt, som lantmäteristyrelsen föreslagit, nämligen att låta ifrågavarande förbehåll gå tillbaka genom vattendragens redovisande vid avvitrningen i enlighet med 12 kap. 4 § jordabalken torde, såsom av kammarkollegiet framhållits, näppeligen böra ifrågakomma. Frågan om den utsträckning, i vilken regleringar av nämnda större vattendrag kan ifrågakomma i framtiden, är oviss. Det synes under sådana omständigheter vara välbetänkt, att grunden i vattendragen tillförsäkras kronan, på det icke enskilda markägare, t. ex. vid eventuellt inrättade regleringsdammar, som under långa tider av året plägar stå torra, kan göra anspråk på mark, som förut varit sjö eller älvbotten. Fiskerätten bör däremot skyddas. Frågan om upplåtande av fiske åt enskilda i kronans vatten är för närvarande under utredning. I avbidan på de bestämmelser, som kan komma att meddelas sedan utredningen slutförts, torde vara tillfyllest att vid avvitrningen vederbörande hemmansåbor får sig tillförsäkrat att tills vidare åtnjuta den fiskerätt i samma vatten, som dem för närvarande tillkommer.

Riksdagen beslöt i enlighet med propositionen. I dess skrivelse nr 230/1916 anfördes, att befolkningen syntes tillräckligt tillgodosedd med fiskerätt genom det av departementschefen föreslagna förbehållet, vilket innebar att befolkningen tills vidare skulle bibehållas vid den fiskerätt den redan innehade.

Regeringsrättsutslag åren 1919, 1920 och 1921. Sedan riksdagen fattat sitt

beslut, meddelade länsstyrelsen under tiden 1916—1918 utslag beträffande avvitringslagen i Västerbottens läns lappmarker ovan odlingsgränsen. I enlighet med förordnande av Kungl. Maj:t angavs i utslagen, att hemmansägare eller åbo, som på grund därav, att vid avvitrningen vattendrag blivit undantaget för kronans räkning skulle mista den fiskerätt som eljest skulle ha tillkommit honom, skulle äga att utan avgift tills vidare begagna sig av den fiskerätt i samma vattendrag, vilken före avvitrningen tillkommit innehavaren av den av honom brukade fastigheten.

Enskilda avvitringsdelägare anförde emellertid besvär i regeringsrätten över vissa av utslagen. Några klagande yrkade därvid undanröjande helt och hållet av gjorda förbehåll om undantag av vattendrag för kronans räkning, dvs. de ville själva ha både vattnet och fisket utanför sin strand. Andra begärde att de skulle få fisket men yrkade icke att bli tillerkända vatten och grund.

Regeringsrätten meddelade utslag den 26 oktober 1919, 17 juni 1920 och 19 maj 1921. I utslagen erinrade regeringsrätten om den i svensk rätt sedan gammalt vedertagna grundsatsen, att med äganderätt till strand följer äganderätt till vatten. Detta måste anses äga tillämpning också vid avvitrning i den mån icke uttryckligen stadgats att undantag skulle ske. 1873 års avvitringsstadga medgav i 7 § undantag men bara med avseende på flottning och större strömfäll. Sådant undantagsfall hade ej prövats föreligga i de föreliggande fallen. Delägare i skifteslag som uppkommit genom avvitrningen måste sålunda anses äga rätt till vatten vid skifteslagets strand. Regeringsrätten biföll därför delägarnas besvär och undanröjde avvitringsutslagen, såvitt de överklagats. Delägarna fick alltså, alltefter sina yrkanden, antingen både vattnet och fisket utanför sin strand eller bara fisket. De delägare, som besvärat sig, fick där-
emot avstå från den fiskerätt de hade vid tiden före avvitrningen.

Efter det regeringsrätten meddelat sina utslag fanns det således i Västerbotten ovan odlingsgränsen en grupp jordägare, som hade rätt till vatten och fiske utanför sin strand, en annan grupp som hade rätt till fisket men inte till vattnet och en tredje som varken hade rätt till vattnet eller fisket men i gengäld var bibehållen vid äldre fiskerättigheter.

Detta sakernas tillstånd var uppenbarligen icke tillfredsställande. Åtskilliga förslag väcktes om åtgärder som skulle medföra en bättre ordning.

Kammarkollegiet och domänstyrelsen ansåg, att strandägarna borde utan avgift för all framtid få samma rätt till fiske, som skulle tillkommit dem om vattenområdena icke blivit undantagna för kronans räkning. Strandägarna skulle emellertid vara skyldiga att utan anspråk på gottgörelse tåla skada eller intrång på fisket som föranleddes av vattenreglering eller utbyggande av strömfäll. Länsstyrelsen i Västerbottens län och lantmäteristyrelsen höll där-
emot före, att kronan borde avstå från vattenrätten helt och hållet, alltså såväl från rätten till fisket som från annan rätt, som följer av vatteninnehav.

Vattenfallsstyrelsen, slutligen, ansåg, att kronan borde behålla både vattenrätten och fiskerätten.

Riksdagsbeslut år 1926. Frågan togs upp i propositionen nr 69 till 1926 års riksdag. Däri föreslogs, att strandägarna skulle få den rätt till fiske utanför sina stränder, som skulle ha tillkommit dem om vattenundantagen icke hade ägt rum. Så långt överensstämde alltså förslaget med vad kammarkollegiet hade förordat. I propositionen föreslogs emellertid därutöver, att strandägarna skulle få rätt till uppgrundningar utanför sin strand och att deras rätt såväl till fisket som uppgrundningarna skulle gälla utan förbehåll om skyldighet att utan gottgörelse tåla skada därå vid vattenregleringar och utbyggande av strömfall. Departementschefen yttrade bl.a.

Visst fog synes onekligen föreligga för lantmäteristyrelsens uttalande, att det icke må anses lämpligt, att en för hemmanen så viktig rätt som den, varom nu är fråga, blir beroende av om den tillfällige innehavaren eller ägaren besvärat sig i ämnet, helst, såsom av lantmäteristyrelsen också framhållits, betydelsen av frågan knappast kan anses ha stått klar för flertalet.

Även om den betänklighet gent emot ett efterskänkande helt av kronans rätt i förevarande avseende, som må kunna ha sin grund i att statsmakterna 1916 vid prövning av frågan om avvitringsförslagets godkännande utgick från att vattenundantagen skulle bestå, icke i och för sig synes vara av beskaffenhet att böra lägga hinder i vägen därför, reser sig emellertid en annan och starkare betänklighet däremot. Såsom framgår av det av vattenfallsstyrelsen, om ock överslagsvis, beräknade värdet, 200 000 till 300 000 kronor, å de strömfall, som ingår i vattenundantagen, skulle nämligen ett efterskänkande helt och hållet av kronans vattenrätt i förevarande avseende medföra, att kronan, om och när vattenreglering för kronans räkning kom att ske, därvid dessa strömfall skulle ingå eller varigenom de skulle indämmas, hade att för strömfällen utgiva synnerligen avsevärda ersättningar. Även om man nu ej kan bedöma, om eller när en dylik vattenreglering kan komma till stånd, synes mig emellertid de kostnader för kronan, som vid en sådan skulle följa av ett efterskänkande helt av vattenrätten, vara så betydande, att ett dylikt efterskänkande icke kan av mig förordas.

Då jag av nu angiven grund sålunda måste ställa mig avvisande mot ett efterskänkande av kronans rätt i dess helhet, har det varit för mig angeläget att söka tillse huruvida möjlighet finnes att därförutan tillgodose billighets-synpunkterna.

Förfoganderätten över vattnet utanför stranden torde i de trakter, varom nu är fråga, för jordägarna ha sitt största värde i den däruti ingående fiskerätten samt rätten att tillgodogöra sig uppgrundningar. Härtill kommer emellertid givetvis också rätten att i vattenkraftsändamål tillgodogöra sig förefintliga strömfall.

Med avseende å den utomordentligt stora betydelse, som fisket i ifrågavarande trakter har i befolkningens hushållning, är det en angelägenhet av stor vikt att söka tillgodose vederbörande i detta hänseende. Dåvarande chefen för jordbruksdepartementet framhöll också uttryckligen vid avvitringsfrågans behandling 1916, att de olägenheter i detta avseende, som vattenundantagen kom att medföra, borde i görligaste mån undanröjas.

Dessa olägenheter synes kunna helt och hållet upphävas, utan att därav behöva följa något åsidosättande av kronans intressen i nu förevarande del. Den rationellaste lösningen av denna fråga synes mig vara, att vederbörande tillerkännes den rätt till fiske, som skulle ha förelegat, därest vattenundantagen ej ägt rum. Att på sätt kammarkollegiet föreslagit förbinda upplåtande av fiskerätten med skyldighet att utan anspråk på gottgörelse tåla skada eller intrång, som i avseende å fisket föranledes av verkställd vattenreglering eller utbyggande av strömfall, skulle visserligen kunna innebära en viss fördel för kronan. Men å andra sidan synes, att döma av erfarenheten vid vattenregleringar å andra håll inom de nordligare delarna av landet, antagligt, att de individuella ersättningsanspråk för skada å fiske, som å ifrågavarande trakter kunna förekomma vid vattenreglering, bli så relativt obetydliga, att de näppeligen motivera ett dylikt inskränkande tillägg vid upplåtande av fiskerätten. Jag anser mig därför böra förorda upplåtande av fiskerätten utan det av kammarkollegiet föreslagna förbehållet.

Vid riksdagsbehandlingen yrkades i motioner, att frågan skulle avgöras på det sätt lantmäteristyrelsen föreslagit. Till motionärernas uppfattning anslöt sig jordbruksutskottet (utlåtande nr 53). Riksdagen följde jordbruksutskottet. Den beslöt antaga en av motionärerna och utskottet föreslagen lag om rätten till vissa vatten i övre delen av Västerbottens län, enligt vilken strandägarna skulle ha rätt till vattenområdet utanför sin strand. Såsom skäl för sitt beslut uttalade riksdagen (rskr. nr 257) i anslutning till jordbruksutskottets utlåtande bl. a. följande.

Departementschefen hänvisar till det av vattenfallsstyrelsen överslagsvis beräknade värdet, 200 000 till 300 000 kronor, å de strömfall, som skulle ingå i vattenundantagen.

För egen del vill riksdagen givetvis icke helt underkänna betydelsen av berörda för departementschefen utslagsgivande betänklighet. Det torde emellertid i detta sammanhang böra framhållas, att vattenfallsstyrelsen själv betonat, att man vid värdesättningen av sådana strömfall, varom här är fråga, mest har att röra sig på gissningarnas område. Det kan ock anföras att, enligt länsstyrelsens i Västerbottens län mening, man med säkerhet kan utgå ifrån att inom ifrågavarande vattendrag icke finns något som helst strömfall, som lämpligen kan användas till kraftkälla av någon betydelse. Jämväl motionärerna förutsätter, att några strömfall av betydelse icke finns inom vattenområdena.

Vid övervägande av detta spörsmål har riksdagen emellertid ansett de skäl väga tyngst, som talar för att helt efterskänka kronans ifrågavarande rätt. Riksdagen vill därvid särskilt understryka, icke blott att dessa vattenundantag skett utan stöd av bestämmelser i avvitringsstadgan och således utan laglig grund, utan även att — såsom lantmäteristyrelsen antytt — genom vattenundantagen för vederbörande hemman uppstått förhållanden, som snart sagt torde strida mot själva begreppet hemman. Onekligen synes det vara i och för sig mindre tilltalande för rättskänslan och såvitt möjligt böra undvikas, att statsmakterna håller på en rätt, som har sådant ursprung och dylik innebörd. Det synes riksdagen, som om detta borde föranleda till ett bedömande av spörsmålet från en något annan synpunkt än om det gällde att pröva en van-

lig billighetsfråga, där det blott rör sig om att värdesätta ömmande omständigheter.

Den av riksdagen antagna *lagen om rätten till vissa vatten i övre delen av Västerbottens län* utfärdades den 18 juni 1926. Däri förordnades, att i avseende på de områden av Västerbottens läns lappmark, beträffande vilka länsstyrelsen meddelat avvitringsutslag efter utgången av år 1915, utan hinder av vad avvitringsutslagen och avvitringsakterna innehöll däremot stridande, till varje vid avvitrningen särskilt utbrutet område som låg vid vatten skulle höra den del av vattenområdet jämte däri befintliga holmar, som var närmast det utbrutna områdets strand. Hade vid avvitrningen byalag, enstaka hemman eller nybygge uppdelats i två eller flera ägototter, skulle vattenområdet anses såsom samfällighet för samtliga ägototter.

Lagen trädde i kraft den 1 januari 1927. Samma dag upphörde hemmansägarnas och åbornas rätt att tills vidare begagna sig av den fiskerätt, som före avvitrningen tillkommit deras fastigheter..

De i lappmarkerna nedom odlingsgränsen i Västerbottens län belägna fastigheternas vattenområden

Allmänna avvitrningen inom Västerbottens läns lappmarker genomfördes först för trakterna nedom odlingsgränsen samt omfattade nuvarande Lycksele, Örträsk, Åsele och Fredrika socknar ävensom de nedanför odlingsgränsen belägna delarna av Sorsele, Stensele, Vilhelmina och Dorotea socknar. Avvitrningen avslutades under åren 1881—1893. Efteravvitrning har här icke ägt rum.

Avvitrningen nedom odlingsgränsen inom Västerbottens läns lappmarker torde, såvitt angår vattentilldelningen till de enskilda, ha i stort sett utförts i anslutning till avvitringsstadgans föreskrifter och i övrigt gällande bestämmelser.

De inom Norrbottens läns lappmarker belägna fastigheternas vattenområden

Offentlig utredning

I skrivelse till chefen för jordbruksdepartementet den 19 september 1946 anmälde fiskerättskommittén, att den från flera håll mottagit framställningar om reglering av de egenartade fiskerättsförhållanden, som på sina ställen förekom i bl. a. Norrbottens läns lappmarker. I framställningarna hade yrkats, att i Norrbottens län hemmansägarna skulle få rätt till vatten utanför sin strand enligt enahanda grunder som genom 1926 års lagstiftning stadgats för grannlandet. Tillika hade från båda länen önskemål framkommit om rätts-

lig reglering av det fiske i annans vatten, som ortsbefolkningen av ålder ansett sig ha rätt att bedriva.

Kommittén fann hithörande förhållanden ofta vara av synnerligen invecklad natur och föreslog, att särskild utredningsman förordnades med uppgift att i samråd med kommittén undersöka samt framlägga förslag till ordnande av de fiskerättsliga förhållandena i Västerbottens och Norrbottens läns lappmarker.

Genom beslut den 1 november 1946 uppdrog Kungl. Maj:t åt generaldirektören i kammarkollegiet L. Berglöf att enligt föredragande statsrådets närmare bestämmande verkställa utredning och avgiva förslag rörande i fiskerättskommitténs skrivelse avsedda fiskerättsliga spørsmål i Västerbottens och Norrbottens läns lappmarker. Berglöf avgav efter vidlyftig utredning betänkande den 28 december 1951 (SOU 1952: 13). I betänkandet har redovisats resultaten av en stickprovsundersökning beträffande fastigheter inom samtliga berörda socknar — Karesuando, Jukkasjärvi, Gällivare, Jokkmokk, Arjeplog och Arvidsjaur — vilka envar bildat eget avvittringslag. Undersökningen visar att kronan i stor utsträckning tillagts vattenområden, som, därest vanliga grunder för vattens tillhörighet till fastighet kommit till användning, skulle tillfallit enskilda fastigheter.

Om orsakerna till de betydande undantagen har Berglöf uttalat följande.

Den vid Norrbottensavvittringen tillämpade ordningen torde möjligen ha fått stöd i det tillägg, som genom kungörelsen den 12 juli 1878 gjordes i avvittringsstadgan, i överensstämmelse varmed skulle iakttagas, att så vitt möjligt kronopark skulle förläggas invid vattendrag, där flottled funnes eller kunde beredas. Vederbörande skogstjänsteman skulle vaka över bestämmandet bland annat av kronoparkernas belägenhet, och dessa kronans ombud torde sökt tillse att parkerna blevo väl placerade. Härav torde tillika förantletts att, i iver att bereda kronan största möjliga lättnad vid kronoparkernas utnyttjande, understundom hela vattendraget utanför den blivande kronoparken samt ovan och nedan densamma undantogs för kronan.

Vidare uttalar Berglöf.

Det avsättande av stora vattenområden för kronan, som skedde inom Norrbottens läns lappmarker, synes icke vid förrättningarna ha väckt större uppmärksamhet från de enskilda avvittringsdelägarnas sida. Detta torde berott dels på tidsförhållandena och befolkningens dåvarande inställning till kronan, dess rättigheter och ämbetsmannens företaganden samt dels därpå, att någon omedelbar olägenhet icke framträdde för de enskilda. För dessa låg vid denna tid vattnets egentliga värde i den med dem förenade fiskerätten.

Fisket intog och intager alltjämt en viktig plats i befolkningens inom lappmarkerna hushållning. Detta är särskilt fallet beträffande dem, som äro bosatta i fjälltrakterna. För familjerna där utgör fisk en väsentlig del av kosthållet. Utan det givande fisket i fjälltrakterna lærer knappast någon mera avsevärd bosättning där kunnat äga rum. Emellertid synas icke vare sig fastighetsinnehavarna i Norrbottens läns lappmarker eller avvittringsförrättarna hava uppmärksammat, att genom avvittringen skedde en ändring i den rätt

till fiske, som tillkommit orsborna under nybyggartiden, då deras fiskerätt var mera obestämd och de praktiskt taget begagnade sig av alla närliggande kronans vatten. Oberoende av avvitringsens områdestilldelning fortsatte de att fiska i de sjöar och andra vattendrag de förut nyttjat. Gränsdragning även i vatten synes, där sådan förekom, i orten närmast ha uppfattats såsom ett led i markfördelningen, men ej innebära en begränsning av fiskerätten i förhållande till kronan. I kronans ej disponerade vatten i de vidsträckta skogs- och fjälltrakterna ansågs liksom förut möjlighet att fiska föreligga över huvud för en var, som ville använda sig därav. Något ingripande från myndigheternas sida mot en dylik tillämpning synes ej heller ha förekommit.

Annorlunda hade förhållandena börjat utveckla sig vid den tid avvitringen avslutades ovan odlingsgränsen i Västerbottens län. Detta skedde icke förr än i mitten av 1920-talet. Uppmärksamheten var då mera inriktad på den ställning kronans vatten i äganderättsligt avseende intoge i förhållande till de enskildas samt vattens betydelse ej blott för fiske. Kronans vatten hade ock börjat tillgodogöras genom särskilda upplåtelser.

I betänkandet har även redovisats ortsbefolkningens uppfattning om jordägarnas vatteninnehav och fiskerätt i de trakter varom nu är fråga, sådan denna uppfattning kommit till uttryck vid av utredningsmannen hållna sammanträden med befolkningen.

Utredningsmannens förslag

Utredningsmannen erinrar till en början om att avvitringsens ändamål var att tillskapa nya fastighetsenheter och att i de utbrutna hemmanen och nybyggena ingår ej endast vissa markarealer utan även alla de särskilda, en fastighet tillkommande förmåner av jakt, fiske m. m., vartill nybyggaren tidigare haft viss provisorisk nyttjanderätt på kronans omkring nybygget liggande områden.

Härefter anföres.

Nybyggena skulle i likhet med andra hemman i landet erhålla områden, vilka i förekommande fall givetvis även kunde omfatta vatten. Några begränsningar avseende fiske eller andra ett hemmans särskilda rättigheter, vare sig beträffande land- eller vattenområden, givas icke i vidare mån än att kronan och andra virkesägare förbehöllos rätt till flottning i alla de vattendrag, där flottled funnes eller kunde upprensas, varjämte större strömfall undantogs för kronan. Dessa undantag avse just vattentilldelningen till de enskilda och visa hän på att vattnen inbegrepos under områdestilldelningen här som i andra landsdelar.

Avvittringshandlingarna tala ock tydligt om att så varit fallet. Vattenområden undantagas i stor utsträckning för kronans räkning; och detta bekräftas genom i fastigheternas strandlinjer eller snävt efter stränderna dragna rågångar.

Att närmare föreskrifter rörande vattenfördelningen saknas i avvitringsförfattningarna är helt naturligt. Allt sedan urgammal tid har här i landet funnits i lag reglerat vilka vattenområden skola höra till viss fastighet. För närvarande givas huvudbestämmelserna härom i 12 kap. 4 § jordabalken.

Dessa bestämmelser kvarstå oförändrade sådana de intogos i 1734 års lag. Anledning saknades sålunda att i avvitringsförfattningarna intaga stadganden i ämnet i vidare utsträckning än där undantag gjordes från huvudreglerna.

Efter att ha konstaterat, att ortsbefolkningens, och särskilt jordbruksbefolkningens i fjällområdena, beroende av lätt tillgång till fisk i förevarande avlägsna trakter är väsentligt större än vad fallet i allmänhet är i andra delar av landet samt att de karga förhållanden, varunder jordbruket drives, de mången gång sparsamma arbetstillfällena, som står till buds, och de även i övrigt ofta besvärliga näringsförhållandena medför, att fiske i stor utsträckning måste tillgripas för livsmedelstillgångens utfyllande, anför Berglöf vidare. (Alla kursiveringar gjorda här.)

För ägare och åbor å fastigheter, som icke erhållit fulla vattenområden, torde vattenundantagen framstå såsom en orättvisa vid jämförelse med innehavare av fastigheter med fullständig vattenrätt. Genom vattenområdenas undantagande ha de förlorat förmåner, som äro vanliga för fastighet.

Ur fastighetsbildningssynpunkt är även tydligt, att tillämpning vid vattenområdenas fördelning av allmänna grunder för fastighets vattenrätt skulle bidragit till större reda i jordinnehavet samt lättare överblick över de med olika fastigheter följande tillhörigheter.

De vidgade undantagen för kronans räkning av vattenområden ha, såsom ock vitsordats i samband med tillkomsten av 1926 års lag angående åter-skänkande till fastigheterna ovan odlingsgränsen i Västerbottens län av full vattenrätt, företagits mot allmänna lagens bestämmelser om den med fastighet förenade rätten till vatten utanför fastighets strand samt bestämmelserna i avvitringsstadgan.

Liknande skäl, som lågo till grund för tillkomsten av nämnda 1926 års lag, ha ansetts förefinnas för en revidering även av den vid avvitringen i Norrbottens läns lappmarker verkställda fördelningen av vattenområden. Man torde dock icke kunna bortse från, att förhållandena därstädes äro i viss mån skiljaktiga.

Den förlust kronan skulle lida genom ett överförande till fastigheter i Norrbottens läns lappmarker av från dem undantagna vattenområden skulle bliva väsentligt större än som drabbade kronan genom tillerkännande enligt 1926 års lag av fulla vattenområden åt fastigheterna i de västerbottniska lappmarkerna ovan odlingsgränsen. Först må erinras, att vid regleringen av vattentilldelningen därstädes var fråga endast om trakterna ovan odlingsgränsen och sålunda om mycket mindre områden än i förevarande sammanhang, inbegripande alla norrbottniska lappmarkerna. På grund av naturförhållandena finnas ock i sistnämnda lappmarker flera och ofta värdefullare strömfall än i Västerbottens län ovan odlingsgränsen. Vid avvitringen inom lappmarkerna i sagda län synes tillika avsättandet enligt avvitringsstadgans föreskrifter av strömfall för kronans räkning jämte utmål invid stränderna ha skett mera systematiskt än vid avvitringen i Norrbottens läns lappmarker. — — —

Skulle inom de norrbottniska lappmarkerna en vattenreglering ske i samma ordning som i Västerbottens läns fjälltrakter, skulle betydande vattenfall, som nu tillhöra kronan, komma att åtminstone med ena hälften tillfalla en-

skilda fastigheter. Även vid strömfallsutmål, vilka utgöras endast av fastmark, synas vattenområden kunna komma att tillföras enskilda. Värdet av de vattenområden, som genom en dylik reglering skulle frångå kronan, motsvara högst väsentliga belopp. Anmärkas må, att härvid skulle väckas frågan i vad mån fastighetsägare, som genom rättegång förklarats icke inneha andel i vatten angränsande hans fastighet, bör genom regleringen erhålla vattenområde.

Ytterligare omständigheter föreligga. Under tiden efter tillkomsten av 1926 års lag har beträffande vattens ekonomiska tillgodogörande skett en stark utveckling. Då 1873 års avvittringsstadga utfärdades, räknade man med att endast större strömfall kunde vara av värde för kronan. Såsom skäl för dessas avsättande åberopas i stadgan fallens disponerande för »farleders öppnande, sjöars uttappning, ovanföre belägna ägors befrielse från översvämningar, med mera dylikt». Genom strömmarnas utnyttjande för utvinnande av elektrisk kraft ha fallen numera blivit av helt annan betydelse och äga ett helt annat värde. Med teknikens utveckling kunna tillika i våra dagar tillgodogöras ej endast de fristående större strömfällen utan även mindre fall och forsar samt hela sträckningar i strömmarna. På olika sätt, såsom genom tunnlar och uppdämningar, kunna betydande fallhöjder skapas. Vidare utbyggas sjöar för fallhöjdens utökande eller till vattenmagasin för vattens jämnare och bättre tillvaratagande vid kraftverken. De stora arealer av rinnande vatten och sjöar, som vid avvittringen bevarades åt kronan, ha genom möjligheten av vattens vidsträcktare tillgodogörande fått en helt annan allmän, social och ekonomisk betydelse än tidigare.

Omfattande och dyrbara undersökningar skulle krävas för ett närmare bestämmande av sjöarnas och strömmarnas behövlighet för kronan och det värde de representera. Mången gång torde detta framgå först vid utredning rörande utbyggandet av den särskilda vattenanläggningen. Värderingen erbjuder så mycket större svårigheter som ovisshet synes råda om själva värderingsgrunden. Av vattendomstolarna torde numera utdömas ersättning för allt strömmande vatten, även om det framflyter mycket sakta och nivåskillnaderna äro små. Men även sjöarna lära icke sakna intresse. Hela vatten-systemet är en enhet, och det synes svårt att verkställa en differentiering emellan strömstråk, lugnare framflytande vatten och sel (älvarnas utvidgning i sjöar). Det kan visa sig, att kronans undantagna vatten i sig innesluta nyckelpositioner, som, där kronan ej innehade desamma, måste i händelse av vattenreglering förvärfvas.

En ingående värdesättning av de kronan förbehållna vattnen synes emellertid i detta sammanhang överflödig. Den verkställda undersökningen rörande vattenfördelningen vid avvittringen utvisar, att inom vattenområden, vilka särskilt undantagits för kronans räkning och som eljest skulle tillfallit enskilda fastigheter, finnas strömfall, forsar och sjöar av vikt ur vattenkraftssynpunkt. I vattenfallsstyrelsen har vid utredningsmannens hänvändelse dit i ämnet ansetts tillräckligt att framhålla, att enbart vid Stora Luleälv flera strömfall äro belägna i vatten, framflytande mellan kronopark vid ena stranden och enskild fastighet vid den andra. Kronans rätt till hela vattnet i älven har där bevarats genom vattnets upptagande under kronoparkens område. Det torde sålunda helt allmänt kunna konstateras, att de undantagna vattens betydelse för vattenkraftsanläggningar motsvarar högst betydande summor.

De undantagna vattnets största värde ligger givetvis i deras utnyttjande

för utvinnande av vattenkraft. Om icke i ekonomiskt hänseende så dock ur social synpunkt äro emellertid vattnen av stort intresse för det allmänna även ur fiskesympunkt. Antalet upplåtelser av fiskerätt i kronovattnen inom lappmarkerna har genom turistsväsendets och friluftslivets utveckling, lättare avsättning av fisk m. m. under senare tider avsevärt ökat. Även lappmarksborna själva ha börjat i större utsträckning arrendera fiske i dessa vatten. Efterfrågan å fiskeupplåtelser kan väntas komma att undan för undan än mer ökas.

Med avseende å kronans lappmarksvatten må erinras, att ovan odlingsgränsen fisket tillgodogöres för lapparnas räkning. Med stöd av 56 § renbeteslagen och Kungl. Maj:ts särskilda bemyndigande ske upplåtelseerna genom länsstyrelsen. Inflytande avgifter skola användas till förmån för lapparna. Den största avkomsten utvinnes väl genom upplåtelser i andra vattendrag än de, vilka vid avvitrningen särskilt förbehållits kronan; men även inkomsterna från sistnämnda vatten innebära ett värde. I lappmarkstrakterna nedom odlingsgränsen, där skogsstatens tjänstemän ombesörja fiskeupplåtelseerna och avgifterna ingå direkt till kronan, kommer motsvarande minskning att inträda i kronans egna inkomster. Även om denna förlust i och för sig är utan betydelse, är frågan om vattnens upplåtande av vikt för allmänhetens tillgodoseende med turistfiske samt även för ortsborna.

De inkomster, som i övrigt kunna inflyta genom andra upplåtelser inom de undantagna vattenområdena, såsom av slätterängar och skog å därinom belägna holmar, genom uppgrundningar i vatten o. d., uppgå i allmänhet till ringa belopp.

Användningen för flottning av de för kronans räkning från enskilda fastigheter undantagna vattnen är väl av stor betydelse. Denna fråga regleras emellertid genom särskild lagstiftning i huvudsak oberoende av vem som äger vattnen. Såsom samfärdsleder tillgodose dessa vatten endast en viss lokal trafik, och vattendragen ha i detta avseende i mycket förlorat sin betydelse efter den utbyggnad av vägarna, som numera skett. Där livligare båtförbindelser ännu förekomma, såsom i vissa av de större sjöarna, lära de kunna uppehållas på samma sätt, vare sig den ene eller andre innehar vattenområdena.

Genom 1926 års lagstiftning rörande vattenfördelningen inom Västerbottens läns lappmarker ovan odlingsgränsen överfördes till de enskildas fastigheter samtliga de vattenområden, vilka vid avvitrningen behållits för kronan, bortsett från de med strömfallsutmälen förbundna vattnen. Fastigheterna fingo de vattenområden vid deras stränder, som tillkomme dem i anslutning till lagens allmänna grunder. Därest även de enskilda fastigheterna i Norrbottens läns lappmarker erhålla de vattenområden, som äro belägna närmast deras stränder, skulle, såsom förut berörts, stora värden frånhändas kronan. Genom ordningen för avvitrningens genomförande i de norrbottniska lappmarkerna skulle de förlorade värdena där vara större än i de västerbottniska lappmarkerna ovan odlingsgränsen. Såsom exempel på de stora förluster, som skulle förorsakats kronan vid ett avslående av de i förstberörda trakter undantagna vattnen, har nämnts huru Porjus och Ligga vattenfall till sin ena hälft skulle tillförts innehavarna av invidliggande hemman.

När det gäller vattendragen i Norrbottens läns lappmarker, synas jordägarna därstädes knappast kunna göra anspråk på de utanför deras fastigheter förbehållna vattnen med samma styrka som jordägarna i Västerbottens fjälltrakter. Regleringen av kronans särskilda vattenundantag och överläm-

andet av dessa till vederbörande fastigheter skedde i sistnämnda trakter i omedelbar anslutning till avvitrningen. Fastigheterna hade där icke hunnit under många decennier gå i hand ur hand, utan de, som vid avvitrningen voro fastigheternas ägare och åbor, fingo själva vara med om slutliga fastställandet av sina fastigheters innehav. I stort sett sutto samma ägare å fastigheterna såväl vid vattnens undantagande vid avvitrningsförrättningarna som vid deras återställande genom 1926 års lag. I Norrbottens läns lappmarker har en avsevärd tid förflutit från den allmänna avvitrningens avslutande. Detta skedde under åren 1883—1898 samt, i Karesuando socken, 1915, sedan ett tidigare av länsstyrelsen år 1907 meddelat avvitrningsutslag upphävts och ärendet återförvisats. Med få undantag, utom möjligen i Karesuando socken, torde de personer, vilka blevo innehavare av de vid avvitrningen nybildade fastigheterna, numera ha lämnat dessa. Även såvitt angår Karesuando socken har ganska lång tid förflutit. De som nu sitta å fastigheterna ha nästan genomgående förvärvat dem med den omfattning och de rättigheter i övrigt fastigheterna erhållit vid avvitrningen samt med ett däremot svarande värde. De nuvarande hemmansägarna och åborna kunna sålunda icke sägas ha lidit någon förlust genom vattenundantagen. Visserligen kan härvid icke bortses från, att mången fastighetsinnehavare levat i den tron, att fullständig vattenrätt följt med hans fastighet. Gent häremot kan dock åberopas, att på senare tid genom uppmärksammade rättegångar samt myndigheters ingripanden och upplysningar kännedom alltmer spritts bland befolkningen, att de enskildas vatteninnehav ofta äro mer eller mindre begränsade. För en annan kategori jordinnehavare, såsom bolag och andra med lätt tillgång till juridisk sakkunskap, lærer föreligga full kännedom om, vilka rättigheter med avseende å angränsande vatten, som äro förbundna med deras fastigheter. För dessa skulle en fullständig vattentilldelning utgöra en oväntad gåva, som från det allmännas sida må synas föga motiverad.

Beträffande de vid *efteravvitrningen* utlagda nybyggena och frälsetorpen verkställdes avvitrningen, förutom enligt gällande författningar, även med ledning av särskilda Kungl. Maj:ts föreskrifter. I dessa förutsattes undantag för kronans räkning av vattenområden även utöver större strömfall. Om vidkommande den allmänna avvitrningen må kunna sägas, att därvid gjorda undantag utanför enskilda fastigheters stränder, bortsett från större strömfall, sedermera kommo såsom en överraskning för många fastighetsägare, kan detta ej ha varit fallet vid efteravvitrningen. Då utfärdade bestämmelser och verkställda undersökningar av vattendragen lära ej kunnat undgå allmänhetens uppmärksamhet.

I övrigt må, särskilt efter så lång tids förlopp efter avvitrningens avslutande, även för fastighetsinnehavarna själva framstå såsom förenat med orättvisa, att vid ett överförande till de enskilda fastigheterna av undantagna vattenområden en tillfällighet blir avgörande för, om den ena eller andra fastighetsägaren eller åbon må komma att tillföras ett väsentligt värde. Enligt avvitrningsstadgan skulle de större strömfallen avsättas åt kronan, ehuru så förvisso ej alltid skett och ej heller alltid utförts i den ordning stadgan angiver. De mindre fall och forsar, som avsetts kunna tillfalla jordinnehavarna hade vid tiden för stadgans tillkomst föga ekonomisk betydelse. Vid en reglering, där fastigheterna tilldelas fulla vattenområden, kan en fastighet erhålla ett strömfall eller annat vatten, som i våra dagar motsvarar ett stort belopp, under det en annan fastighet icke mottager något eller, om fastighetens strand är kort eller vattnet obetydligt, vad den får är av ringa värde.

En ytterligare svårighet föreligger här i bedömandet av vilka strömfall, som må vara att behandla såsom »större» och böra bevaras åt kronan redan enligt avvitringsstadgans föreskrifter, och vilka skola anses icke böra upptagas bland dem.

Med hänsyn till de stora värden det här gäller och den alltmera ökade betydelsen för kronan att förfoga över sina vattenfall, strömmar och sjöar synes ett överlämnande till de enskilda fastigheterna under äganderätt, respektive åborätt, av de vid avvitringen för kronans räkning undantagna vattenområdena utanför deras stränder icke böra ifrågakomma. Det bör ej heller ske med den begränsande föreskrift att, i anslutning till avvitringsstadgans föreskrift om avsättande åt kronan av större strömfall jämte utmål, i varje fall dylika strömfall i sin helhet, även om enskilda fastigheter invid dem äga strand, bibehållas under kronan.

Anledning föreligger dock att tillse i vad mån de svårigheter, som drabbat innehavarna av fastigheter med begränsade vattenområden i förhållande till innehavare av fastigheter med full vattenrätt, må kunna utjämnas. Det huvudsakliga gagn, som fastighetsinnehavarna med hänsyn till sina dagliga levnadsförhållanden ha av vattnen, är fisket i dessa. För hushållen i förevarande trakter är, såsom förut betonats, av största vikt att kunna erhålla lätt tillgång till fisk. Sådana ha förhållandena varit alltsedan bosättning började uppkomma; och, såvilt man kan överblicka, torde detta behov komma att alltjämt kvarstå, även om det icke, sedan jordbruket och utvecklingen i övrigt även här gått framåt, gör sig så starkt gällande som i äldre tid. Erhålla fastighetsinnehavarna rätt att fiska i de från deras fastigheter undantagna vattnen, skulle de tillförsäkras en väsentlig förmån. Den förlust, som genom upplåtelse av en dylik rätt drabbar det allmänna, skulle i huvudsak gå ut över de nomadiserande lapparna, vilka äga rätt att disponera avkastningen av fiskeupplåtelser i kronans vatten ovan odlingsgränsen. Skadan skulle föga beröra de enskilda lapparna, vilka i överensstämmelse med gällande lag i allmänhet skulle kvarstå vid sin rätt att fiska även i de vatten, där fiskerätt skulle givas de enskilda. Begränsningen av antalet fiskeupplåtelser åt utomstående skulle dock icke i mera kännbar grad påverka lappmenighetens inkomster, även om den innebär förlust. Denna lär icke vara av den storleksordning, att särskilt vederlag bör betingas. Kronans direkta förlust genom minskat antal fiskeupplåtelser nedom odlingsgränsen torde ej bliva stor.

Av en viss betydelse för fastighetsinnehavarna skulle även vara att erhålla rätten att disponera de *uppgrundningar*, som kunna uppstå inom de undantagna vattnen. Dylika uppgrundningar kunna vara till nytta för jordbruken genom den gräsväxt, som ibland uppstår därstädes. Fastighetsinnehavarna äro de, som bäst kunna tillgodogöra dylika uppgrundningar. För kronan är den förlust, som skulle föranledas genom deras upplåtande, ringa.

Till strandinnehavarna synes sålunda böra upplåtas rätt till fiske och uppgrundningar i sådant vattenområde utanför deras fastigheter som enligt allmänna grunder skulle hört till dessa, men vid avvitringen behållits under kronan. Nämnda förmån torde icke böra givas fastighetsinnehavarna med samma rätt, varmed de inneha sina fastigheter. Lämpligen synes den böra begränsas till en avgiftsfri, bestående nyttjanderätt, som åtföljer stamfastigheten. Av endast fiske utan rätt till vatten och grund synes icke kunna skapas en fastighet, lämplig vare sig att tilläggas stamfastigheten eller bestå såsom självständig. Medgives ägande- eller åborätt till fisket inom visst

vattenområde, skulle kronan tillika berövas möjligheten att där göra upplåtelse åt andra personer. Hinder häremot skulle innebära en olägenhet bland annat därutinnan, att de vattenområden, vari fisket skulle tillföras en del fastigheter, bliva synnerligen betydande och större än fastighetsinnehavaren behöver för eget behov. Såsom exempel kan nämnas sjöar sådana som Stora Luleträsk, Hornavan och Uddjaur. Till den enskilda fastigheten skulle där höra fiskerätt i ett mycket långsträckt och omfattande sjöområde fram till sjöns mitt. Ett under ägande- eller åborätt upplåtet fiskeområde kan ock motverka ett rationellt ordnande av fisket i hela sjön. I kronans hand utgör det för kronan undantagna vattenområdet jämte eventuellt tillhörande fastmarksområde en fristående fastighet, som är oberoende av de vid sjön belägna enskilda skifteslagens oskiftade fiskevatten och kan disponeras för särskilda upplåtelse. Detta kan vara av värde, enär det bland annat kan inträffa, att fisket allt efter olika årstider bäst bedrivs i olika delar av sjön. Dessa platser böra då kunna i möjligaste mån stå öppna och fördelas mellan de fiskebehövande, därvid emellertid må tillses, att upplåtelse ej ske i sådan utsträckning till utomstående, att fastighetsinnehavarnas möjligheter till ett löande fiske förstöras.

Uppgrundningarna böra givas samma ställning i formellt hänseende som fiskerättigheterna.

Uppfattningen att kronans vatten icke böra med ägande- eller åborätt upplåtas till enskilda fastighetsinnehavare för att bereda dem bättre fiskemöjligheter överensstämmer med den ställning Kungl. Maj:t intagit vid efteravvittringen i Norrbottens läns lappmarker. Av Kungl. Maj:ts förfoganden därvid framgår den betydelse kronan fäste vid innehavet även av andra vattenområden än de, där större strömfall förefinnas. För tillvaratagande av kronans intressen skulle ske undersökning rörande vattnens värde för det allmänna. I sådant sammanhang har ock direkt uttalats, att kronan gjorde anspråk på forsar.

Den regel om rätt för enskilda fastighetsinnehavare till fiske och uppgrundningar vid deras fastigheters stränder, som ovan föreslagits, synes böra göras så enhetlig som möjligt. Undantag bör ifrågakomma endast där sådana må vara påkallade av starka skäl. Såsom tveksamt framstår i vad mån rätt till fiske och uppgrundningar bör medgivas strandinnehavare vid sådana kronans större strömfall, som ej ingå i kronans såsom särskilda fastigheter utlagda strömfallsutmål, vid vilka kronans nuvarande rätt till fiske och uppgrundningar givetvis icke rubbas. Vid reglering genom 1926 års lag av vattentilldelningen ovan odlingsgränsen i Västerbottens län lämnades ej föreskrift i sådant hänseende. Detta var emellertid knappast erforderligt, då de där för kronan behållna strömfällen i allmänhet torde ha omgivits av utmål och enskildas fastigheter ej gränsades intill fallen. Inom Norrbottens läns lappmarker äro väl kronans större strömfall understundom att finna inom utmålen. Men ofta ha — — — sådana strömfall behållits åt kronan genom deras intagande under kronoparker och kronoöverloppsmarker eller genom vattnets avsättande för allmänt behov o. d., därvid enskilda fastigheter kunna äga strand vid fallet. Utmål kan ock ha utlagts endast å ena stranden, och vattnet därutanför ingår ej i utmålets areal utan tillhör exempelvis en kronopark. Finnes då enskild fastighet på motsatt sida, skulle denna erhålla fiskerätt i vattnet vid utmålet. Ett särskiljande av fiskerätt vid större och mindre fall må vara tänkbar i anslutning till att termen »större strömfall» redan finnes upptagen i lagstiftningen och

avvittringsutslagen. Såsom skäl mot medgivande av fiskerätt och uppgrundningar vid större kronan tillhöriga men ej särskilt förbehållna strömfall må kunna anföras den omgång och de besvärligheter för kronan, som genom förekomsten av fiskerättigheter och uppgrundningar kunna uppstå vid vattenfalls utbyggande eller disponerande för andra anläggningar. Å andra sidan skulle uppkomma en förlust för enskilda jordinnehavare av ett mången gång välbeläget fiske eller en värdefull uppgrundning. Beträffande ett flertal vattenfall kommer ock att dröja avsevärd tid, innan de utnyttjas för vattenkraftsändamål eller i övrigt komma till användning. Sett från formell synpunkt blir ofta svårt att avgöra, om ett strömfall skall betraktas såsom större eller om det skall hänföras till den grupp, där fiskerätt skall medgivas. Utredningsmannen finner av hänsyn till de enskilda men även av praktiska skäl önskvärt, att fiskerätt och rätt till uppgrundning medgives de enskilda strandägarna vid större strömfall, där vattnet icke ingår i vattenfallsutsmål.

Rätt till fiske och uppgrundningar bör sålunda i angiven ordning förefinnas såväl i sjöar som rinnande vatten med därvarande större och mindre vattenfall. Dock bör, när det gäller rinnande vatten, rättens innehavare vara skyldig att på anfordran till kronan återlämna sin rätt, då vattendraget behöver tagas i anspråk för vattenkrafts-, uppdämnings- eller andra anläggningar.

För att nyttjanderätten till fiske och uppgrundningar skall bliva en verklig tillgång för den fastighet dit rättigheten hör, synes nyttjanderättshavaren böra i vanlig ordning ha rätt till ersättning vid rättens förlust eller nedläggning av dess värde i samband med vattenanläggning o. d. Härvid bör dock undantag göras för nyttjanderätt till laxfiske. Dylika fisken kunna vara mycket värdefulla, och det skadestånd, som utdömes, kan bliva så betydande, att kronan knappast bör iklädas en sådan uppföring. Av dylika fisken finnas i förevarande trakter mycket få. Fiskena intaga ock en särskild ställning, då de i främsta rummet torde avse fiske för försäljning, även om de tillika tillgodose fiskbehovet för fiskeinnehavaren själv. Vad i övrigt angår en kronans ersättningsskyldighet för fiskerätten må nämnas, att det förekommit, att ortens vattendomstol i mål om vattenföretag tillerkänt ersättning för skada å fiske till fastighetsinnehavare, som plägat fiska i ett av företaget berört vattendrag, även om med hans fastighet icke varit förenad fiskerätt däri. Rättsgrunden synes ha varit den omständigheten, att fiske varit av behov påkallat samt att möjlighet till fiske i vattnet förelegat och där utövats. Den uppföring, som kronan skulle ikläda sig genom ett påtagande av ersättningsskyldighet med föreslagen begränsning, torde för kronan bliva föga betungande.

Vid förluster av fiskerätt genom regleringsföretag skulle för rättsinnehavaren, såsom här nedan i betänkandet föreslås, återstå möjligheten att med förtursrätt erhålla upplåtelse av fiske i annat kronans vatten för tillgodoseende av sitt fiskebehov. De avgifter, som därvid skulle betingas, böra vara mycket små och mera motsvara en rekognitionsavgift.

En rätt såsom här föreslagits till fiske skulle innebära ett tillgodoseende av den å den berättigade fastigheten boende familjens eget fiskbehov. Rätt att driva fiske för försäljning inbegripes icke. En dylik begränsning ligger i förevarande rätts egen natur. Man måste kunna undvika, att fiskerättsinnehavaren å de självständiga fastigheter, som förevarande kronovallen utgöra, upptager sådant storfiske, som på senare tid från lappars sida före-

kommit i en del fjällsjöar. Överlåtelse av fiskerätt må ej heller ske. Dylik begränsning torde ligga i föreskriften, att fiskerätten gäller allenast husbehovsfiske för fastighetens innehavare och dennes familj. Emot överlåtelse av nyttjanderätt till uppgrundning synes ej böra ställas hinder.

De fastigheter, som skulle erhålla fiskerätt och rätt till uppgrundningar, äro hemman, nybyggen och frälsetorp. Under hemmanen och nybyggena inbegripas de vid avvitrningen för delägarnas gemensamma räkning avsatta allmänningsskogarna samt samfällda husbehovsskogar. Dessa skogar ha bildats av utbrutna delar av de skogsanslag, som tillkommit de särskilda hemmanen och nybyggena. Det synes då ligga i sakens natur att, utan att detta särskilt redovisas i lagtexten, delägarna i skogarna äga tillgodonjuta förmånen av fiske och uppgrundningar i de till skogarna hörande vattnen. Frälsetorp ha icke andel i allmänningar eller samfällda husbehovsskogar.

Såvitt utrönts är fisket oskiftat inom skifteslagen i Norrbottens läns lappmarker. För vinnande av största likhet mellan nyttjanderätt av ifrågavarande slag till fiske i kronovatten invid fastighets strand och fastighetsinnehavares fiskerätt i byns oskiftade vatten samt tillika fiskemöjligheternas ökande för nyttjanderättsfiskaren, synes nyttjanderätten böra utsträckas även till kronovatten, där dylik nyttjanderätt tillkommer andra fastigheter i skifteslaget. Samma ordning bör tillämpas vid frälsetorp som delats.

Vad angår avsöndringar eller avstyckningar, som må ha skett från fastighet berättigad till fiske och uppgrundningar i kronovatten, synes sådan rätt icke följa fastighetsdel i annat fall än då av upplåtelseavtalet må framgå, att eventuellt fiske eller uppgrundning vid det upplåtna området strand ingått i avtalet.

Slutligen bör erinras, hurusom vid efteravvittringen utlagda invid vattendrag belägna nybyggen understundom ej erhöllo område fram till stranden. Med tanke på en eventuellt blivande uppdämning av vattendraget i samband med vattenregleringsföretag o. d. bibehölls i kronans hand, till förekommande av skadeståndsanspråk mot kronan, ett markområde emellan nybygget och vattnet. Dessa nybyggen erhöllo framtida fiskerätt utanför sagda mellanliggande markremsa i samma utsträckning som om densamma tillhört fastigheten. Huruvida fiskerätt för nybyggets innehavare här föreligger, torde vara beroende av, i vad mån vattnet vid sagda strandremsa undantagits för något kronans särskilda ändamål, exempelvis såsom avsett för strömfallsut mål. Fiskerätt föreläge då icke. Innehavare av dylikt nybygge bör, i anslutning till vad ovan föreslagits, tillförsäkras rätt till fiske och uppgrundningar i kronovatten utanför strandområdet.

Detsamma bör gälla invid vatten beläget frälsetorp. Också beträffande dylika lägenheter förekommer, att de vid efteravvittringen ej erhållit område ända ned till stranden utan att en markremsa där förbehållits kronan.

Särskild uppmärksamhet i förevarande sammanhang tarva de utom hemmanens områden å kronoparker och kronoöverloppsmarker liggande *ströängar*, som vid avvitrningen i stort antal kvarlämnades under de enskildas fastigheter. Enligt särskilda bestämmelser givna i samband med avvitrningen skulle dessa ängslägenheter få, intill dess de kunde mot annan mark utbylas, tillsvi vidare bibehållas under fastigheterna. Därvid skulle de för den särskilda fastigheten beräknas såsom ett skifte. Virke, som åtginge till hägnader, häss. Dessa bestämmelser kvarstå oförändrade sådana de intogos i 1734 års lag. tjänsteman kostnadsfritt avhämtas från skogsmarken. Anledningen till dy-

lika ängars avsättande var jordbrukets svaga utveckling inom lappmarkerna. Det kunde befaras, att många hemmans och nybyggens bestånd skulle äventyras, om de genom avvitrningen förlorade sina ströängar. Genom den å ängarna utvunna höskörden kunde den gröda av gräs, som utvunnes å fastigheternas i allmänhet föga omfattande odlade marker, väsentligen utökas. I samband med frågan om den mindre formliga skiftesläggning, som uppstod genom ängarnas bevarande under fastigheterna, erinrade länsstyrelsen i Norrbottens län i en framställning angående ängarnas bibehållande under hemmanen i Arvidsjaurs socken, att oformligheten kunde hävas genom ägotbyten, sedan bygderna tillräckligt framskridit i odling. Den särskilda rätt till skog, som medgavs för ängarnas brukande, vore än mera osäker. Den gäller, såsom nyss nämnts, endast tillsvidare och kan sålunda när som helst indragas.

Sedermera har enligt författningarna om tilläggsavvittring och om ströängsindragning ett stort antal ströängar blivit mot ersättning efter vissa grunder återlämnade till kronan. Rörande den ställning i förhållande till stamfastigheterna de ströängar intaga, som efter ströängsindragningarnas genomförande kvarstå under fastigheterna, har rätt olika meningar. Frågan har varit uppe i ett av högsta domstolen den 31 januari 1944 (NJA ref. 37) avdömt mål angående den rätt till fiske, som tillkomme innehavaren av två vid tilläggsavvittringen i Västerbottens läns fjälltrakter för hemmanet Bertejaur 1¹ i Sorsele socken bibehållna ströängar vid sjön Bertejaur. Högsta domstolen fastställde hovrättens för Övre Norrland utslag, däri yttrades, bland annat, att, därigenom att ifrågakvarande ströängar vid tilläggsavvittringen förklarats skola bibehållas under hemmanet Bertejaur, hade ängarna kommit att tillhöra hemmanets ägare med full äganderätt. Med äganderätten till ängarna hade — då i de med avseende å tilläggsavvittringen gällande bestämmelserna icke stadgats, att undantag för sådant vattenområde finge ske, och i förevarande fall något undantag ej heller skett — följt äganderätten till den del av vattenområdet i sjön, som vore närmast ängarnas strand. Följaktligen tillkomme rätten att fiska på de i målet avsedda områdena av sjön ängarna av hemmanet.

Beträffande frågan om fiskerätt vid ströängar må vidare anmärkas att, när i sammanhang med avvitrningen hemmansägare och nybyggare medgåvos rätt att behålla de under nybyggerna brukade ströängarna, omfattade denna rätt ostridigt endast slåttern å ängen samt viss rätt att taga därinvid växande skog. Någon tanke lär ej ha förefunnits att med ängarna skulle följa vattenrätt eller rätt att från ängarna bedriva fiske i angränsande vatten och använda ängarna för jakt eller att stamfastighetens innehavare skulle äga att, i vidare mån än som medgaves enligt upplåtelsevillkoren, tillgodogöra sig å ängarna växande skog. Ströängarna synas ha haft motsvarande ställning som urfjällar.

Det må vara ovisst, huruvida med ströäng, som efter ströängsindragning bibehållits under fastigheten, följa andra och större rättigheter än moderfastigheten tidigare haft med avseende å ängen samt om sålunda någon rätt kunnat uppkomma till vattenområde utanför ängen och därvarande fiske. Att moderfastigheten ej kan göra anspråk på fiskerätt vid de ängar, som vid ströängsindragningen återfördes till kronan, torde vara påtagligt.

Vid utmätande av ersättning till enskild för till kronan indragen ströäng togs icke hänsyn till fiske, då sådant aldrig hört till ängen. Ersättningen

beräknades helt i anslutning till ängens höavkastning. Lika litet erhöll kronan ersättning för fiskerätt vid ströäng, som bibehölls under hemman. Frågan om annan rätt än till höavkastning var över huvud ej uppe.

För närvarande har man med avseende å frågan om omfattningen av innehavarens av moderfastigheten rätt till under fastigheten behållen ströäng hålla sig till högsta domstolens ifrågavarande avgörande. Detta avsåg ströängar, som indragits enligt bestämmelserna i kungörelsen om tilläggsavvittring. Det torde emellertid få antagas, att avgörandet är tillämpligt även på ängar, vilka återförts till kronan med stöd av 1921 års lag om ströängsindragning. Ströängsindragningen inom Norrbottens län, som verkställdes enligt nämnda lag, har omfattat Arvidsjaurs och Jukkasjärvi socknar samt trakterna nedom odlingsgränsen i Arjeplogs, Jokkmokks och Gällivare socknar. I Karesuando socken, som i sin helhet är belägen ovan odlingsgränsen, har icke förekommit ströängsindragning.

Vid indragningsförrättningarna ha ett betydande antal ängar behållits under fastigheterna. Många av dessa ängar äro belägna invid vattendragen. Så är ofta fallet med de bättre ängarna. Utgår man från, att inom Norrbottens läns lappmarker beträffande ströängar, som efter ströängsindragningen kvarstå under stamfastigheterna, skulle tillämpas högsta domstolens uppfattning om de med ströängar förenade rättigheter, kan vid ett genomförande av ovannämnda förslag om nyttjanderätt till fiske och uppgründningar uppstå avsevärda olägenheter. På mångfaldiga platser ute i ödemarkerna, ibland långt avlägset från moderfastigheterna, ligga invid de för kronan vid avvittringen undantagna större och mindre vattendragen ströängar. Med dessa små enklaver skulle följa nyttjanderätt av ifrågavarande slag. Fiske- och jaktbevakningen å kronans markområden är redan nu svår att upprätthålla. Den skulle ytterligare försvåras, om personer, under förvärdning att besöka dem tillhöriga ströängar, skulle kunna med fiskerskap ströva omkring å kronans marker och föröva olaga fiske. För genomförande av rationell fiskevård kan ock uppstå stora hinder. Ströängarnas innehavare skulle kunna bliva de, som i främsta rummet komme att tillgodogöra sig av kronan vidtagna åtgärder för utökande av fisktillgången. Vidare skulle vid genomförande av nu föreslagna nyttjanderättsregler, där strömfall vid avvittringen tilldelats kronan på sådant sätt, att hela vattenområdet, där strömfallet ligger, ingår i kronopark, en ströäng belägen vid fallet erhålla fiskerätt och rätt till uppgründning i vattnet utanför ängen. En med ströängarna förbunden vattenrätt synes även i det hänseende mindre tilltalande, att därigenom en fastighetsinnehavare, som har den turen att äga ströäng vid ett vattendrag, gynnas framför nabo utan dylik äng.

Med hänsyn till angivna förhållanden synes en lagstiftning, som tillerkänner fastighet fiskerätt och rätt till uppgründningar i undantagna kronovatten, icke böra omfatta ströängar, vare sig sådana som vid tillämpning av lagen om ströängsindragning behållits å den fastighet, varunder den tidigare hört, eller ängar inom de trakter, där ströängsindragning icke förekommit.

Då ströängarna från början tillagts fastigheterna såsom en särskild förman för de vid avvittringen utbrutna hemmanen och utöver vad som medgivits andra hemmansägare i riket samt med hänsyn till den begränsade rätt, som i varje fall vid tiden för avvittringen var förenad med ängarna, synes någon orättvisa knappast anses drabba vederbörande fastighetsinnehavare, därest i samband med tillerkännande å fastighet av fiskerätt och

rätt till uppgrundning i undantaget vatten ströäng uteslutes från erhållande av dylika rättigheter.

Erinras må, att utredning pågår¹ rörande utsträckning av indragningsförfarandet beträffande ströängar jämväl till de trakter av Norrbottens läns lappmarker, som icke inbegrepos under 1921 års ströängslag. I samband med en sådan ny lagstiftning må tagas under överbägande, huruvida andra förmaner än slätter böra åtfölja ströäng, som bibehålles under moderfastigheten.

Remissyttranden

De remissinstanser, som yttrade sig över Berglöfs utredning, var praktiskt taget ense om behovet av åtgärder för att bereda jordbrukarna i Norrbotten fiskerätt. Däremot rådde mycket stor tveksamhet om hur detta borde ske. Utredningsmannens förslag utsattes för kritik — delvis ganska stark — för både sin allmänna utformning och sin sakliga innebörd. Även mot förslaget detaljer riktades åtskilliga anmärkningar.

Förslaget avstyrktes uttryckligen — på olika grunder — av bl. a. *lantmäteristyrelsen* och *överlantmätaren i Norrbottens län*, *domänstyrelsen*, *vattenfallsstyrelsen* och *Arvidsjauras allmänningstyrelse*.

Kammarkollegiet godtog i princip förslaget men gjorde ändock ganska avsevärda anmärkningar mot detsamma.

Länsstyrelsen i Norrbottens län ansåg att en lagstiftning liknande den som år 1926 genomförts i Västerbotten borde införas även för Norrbotten.

Lantmäteristyrelsen erinrade inledningsvis om att frågan huruvida nybyggarnas fiskerätt slutligt reglerats genom avvitrningen under senare år i olika sammanhang varit föremål för diskussion och om att styrelsen i ett av hovrätten för Övre Norrland avgjort mål angående olaga fiske i sjön Pjeskejaure (Svensk juristtidning 1947, rättsfallsreferat nr 4) intagit samma ståndpunkt som Berglöf. Styrelsen förklarade att den fortfarande intog samma ståndpunkt.

Vidare anförde styrelsen.

Mot den uppfattningen att avvitrning skall tillmätas avgörande betydelse beträffande fisket, ehuru frågan om fiskets fördelning vid avvitrningen i flertalet fall icke behandlats, kan måhända ur principiella synpunkter vissa skäl anföras. I denna fråga må dock till jämförelse erinras om att under 1900-talet såsom rättsgrundsats beträffande skifteslags vattenområde gällt, att därest skifteshandlingarna icke angiva att området blivit uppdelat å de särskilda fastigheterna, detsamma skall anses vara i och med skiftet delat mellan strandfastigheterna jämlikt stadgandet i 12 kap. 4 § jordabalken. — Det är för lantmäteristyrelsen välkänt att befolkningen i lappmarken i stor utsträckning icke iakttagit det nya rättsläge i fråga om fiskerätten som avvitrningen sålunda får anses ha medfört. Obestriddligen har intill senare år i god tro fiske bedrivits i såväl kronans som enskilt vatten även av hem-

¹ Se numera SOU 1957: 30.

mansägare som icke ägt sådan fiskerätt. Även den icke jordägande befolkningen har ofta utan rättslig grund bedrivit fiske i såväl kronans som enskilt vatten utan att fisket beivrats. Att detta skulle ha grundat någon sedvanerätt till fiske anser lantmäteristyrelsen emellertid icke möjligt (jfr tredje lagutskottets av riksdagen godkända utlåtande nr 23/1950 s. 48, 49). Lantmäteristyrelsen vill dock, med hänsyn till den ringa uppmärksamhet som ägnats fisket vid avvitrningen och till de betydande rättsverkningar som avvitrningen får anses ha medfört beträffande fisket här betona billigheten av åtgärder som syfta till att undanröja olägenheter som uppkommit genom den mer eller mindre automatiska fördelningen av fisket som onekligen skett i samband med avvitrningen.

Härefter övergår lantmäteristyrelsen till frågan huruvida de enskilda fastigheterna i Norrbottens län skall erhålla vattenområden enligt 12 kap. 4 § jordabalken eller enbart fiskerätt inom samma områden och anför därvid följande.

I denna fråga anser sig lantmäteristyrelsen böra erinra om att samma frågeställning förelåg vid 1926 års lagstiftning om rätten till vissa vatten i övre delen av Västerbottens län. I Kungl. Maj:ts proposition nr 69 hade framlagts ett förslag efter liknande grunder som det nu framlagda. Med frångående av Kungl. Maj:ts förslag beslöt riksdagen emellertid antaga ett motionsvis framfört förslag till lag. I överensstämmelse med riksdagens sålunda fattade beslut utfärdades 1926 nu förevarande lag. Överlantmätaren i Norrbottens län har i sitt i ärendet avgivna yttrande ej funnit anledning antaga att det förfaringssätt som tillämpats vid nämnda lagstiftning icke med fördel skulle kunna komma till användning även beträffande Norrbottens läns lappmarker. Lantmäteristyrelsen finner starka skäl tala för överlantmätarens ståndpunkt. — — —

Enligt lantmäteristyrelsens mening skulle ur fastighetsbildningssynpunkt en fördelning av vattenområden — varmed följer rätt till fiske — efter allmänna grunder för fastighets vattenrätt bidraga till större reda i jordinnehavet samt lättare överblick över de med olika fastigheter följande tillhörigheter. Lagstiftningen bör därför, därest den skall anknyta till fastighet, utformas i stort sett efter samma riktlinjer som 1926 års lagstiftning i ämnet i Västerbottens län. Därest vattenområde och därmed fiske, såsom i lagen om rätten till vissa vatten i övre delen av Västerbottens län, tilldelas »varje vid avvitrningen särskilt utbrutet område», som ligger vid vatten försvinner flertalet av de olägenheter som kommer att följa av en lagstiftning som på sätt utredningsmannen föreslagit anknyter till strandfastigheten. Vatten och fiske kommer därigenom att tillfalla skifteslagen varigenom samtliga de fastigheter som ha del i dessa automatiskt få del i fisket. Fiskerätten blir därigenom icke ett privilegium för de fastigheter som angränsa vatten. Ur fastighetsbildningssynpunkt skulle ett sådant förslag vara avgjort att före- draga framför det nu framlagda förslaget. — — —

Kronan bör enligt lantmäteristyrelsens mening förbehålla sig att för vattenkraftändamål och vattenreglering i övrigt taga i anspråk erforderliga strömfall och vattendrag. Såsom även överlantmätaren i Norrbottens län framhållit torde i sådant fall en särskild bestämmelse böra införas av innebörd att ersättning för sådant utnyttjande av strömfall eller i vattendrag

icke skulle utgå till fastighet som genom förevarande lagstiftning skulle tillerkännas visst vattenområde. Fisket utgör däremot i motsats till vattenkraften ett naturligt tillbehör till jordbruksfastighet (jfr det allmänna lämplighetskravet å jordbruksfastighet i 19 kap. 3 § 2 mom. 1 punkten jorddelningslagen). Full ersättning för ianspråktagande av fiske vid vattenreglering bör därför, som förut berörts, utgå till markägarna.

Överlantmätaren i Norrbottens län anförde.

Det synes vara klart utrett att avvitringsens genomförande i lappmarken inom Norrbottens län i fråga om vattenområden ej skett på sätt det bort. Så har t. ex. i ett flertal fall ingen eller blott obetydlig vattenrätt tillagts fastigheter med strand. Vidare har kronans vattenrätt vid vattenfall o. d. ej heller tillbörligt beaktats. Den för befolkningens vidkommande vitala frågan om fiskerätt har över huvud taget ej i någon mån beaktats oavsett de fall där slumpen spelat in och vattenområde av en eller annan anledning tillagts fastigheterna.

Det föreliggande förslaget till avhjälpande av dessa missförhållanden synes dock enligt min mening ej vara lämpligt att lägga till grund i detta avseende. Genom detsamma tillskapas en särskild sorts fastigheter som skilja sig från den vanliga formen. I Västerbottens läns lappmarker hava samma missförhållanden uppmärksamrats på ett tidigare stadium och även avhjälpits på ett naturligt sätt. Det finnes ej anledning antaga att samma förfaringssätt ej skulle med fördel kunna komma till användning beträffande Norrbottens läns lappmarker. För att rätta till frågan om kronans rätt till vattenkraft i områden, som på naturligt sätt lades till fastigheterna i detta sammanhang kunde väl bestämmelse införas samtidigt, att ersättning för vattendragets utnyttjande i framtiden för kronans räkning ej skulle utgå till fastigheten. Möjligen bör i fråga om fastigheter, som avgränsas från stranden av s. k. dämmningsmark, den bestämmelsen införas, att denna omständighet ej skall inverka på fastighetens tilldelning av vattenområde i enlighet med gällande bestämmelser.

Domänstyrelsen vitsordade, att den jordbrukande befolkningen inom ifrågavarande delar av landet i viss utsträckning syntes ha blivit svagt tillgodosedd i fråga om fiskerätt, som enligt eljest gällande normer bort åtfölja fastigheterna. Med hänsyn därtill föreföll en utökad möjlighet till fiske naturlig.

Styrelsen ansåg emellertid, att det framlagda förslaget, om det genomfördes, skulle allvarligt försvåra fiskevården i många av de vatten där det i domänverkets regi bedrivna fiskevårdsarbetet redan fortskridit ganska långt. Med hänsyn därtill fann styrelsen att kravet på fiskerätt borde tillgodoses på annat sätt.

Vattenfallsstyrelsen anförde.

Med hänsyn till arten av de intressen, styrelsen har att företräda, måste styrelsen ställa sig avvisande till förenämnda lagförslag. Om det genom-

föres, kommer det att föranleda, att styrelsen vid genomförande av vattenregleringar eller andra byggnader i vatten kan komma att få vidkännas icke oväsentligt högre ersättningar än som skulle ha blivit fallet under nuvarande förhållanden. Att så relativt stora vattenområden avsatts för allmänt behov, varmed enligt utredningsmannen avses ett förbehåll för kronans räkning, är för kronan av stor betydelse just med tanke på nämnda vattenföretag. Under sådana förhållanden synes det föga följdriktigt och ur statsfinansiell synpunkt knappast välbetänkt att nu icke endast i viss del uppgiva kronans ifrågavarande rätt utan därjämte — såsom i förslaget skett — föreskriva, att fastighetsinnehavarna skola äga rätt till ersättning, när nyttjanderätten i fråga upphör att gälla på grund av kronans ianspråktagande av vattnet. — — — Särskilt fisket är numera föremål för en helt annan uppmärksamhet än som tidigare varit fallet vid vattenmålns behandling, och ersättningarna för skador pläga uppgå till mycket betydande belopp. Härtill komma de mycket kostsamma åtgärder för fiskets bibehållande i möjligaste mån, som sökande i vattenmål numera regelmässigt ålägges, såsom anordnande av fisketrappor och odlingsanstalter samt skyldighet att uppföda och utplantera fiskyngel och fiskungar m. m. Man bör icke heller förbise den icke ringa ökning i utredningsarbetet för parter och domstolar, som lagens genomförande skulle föranleda med ty åtföljande utsträckning av tiden för dessa måls förberedande och behandling. Ehuru vattenfallsstyrelsen har full förståelse för att ortsbefolkningens fiskebehov i möjlig mån bör tillgodoses, kan vattenfallsstyrelsen alltså icke tillstyrka en generell lagstiftning av här ifrågavarande slag till förmån speciellt för strandägarna inom Norrbottens lappmark.

Arvidsjaurs allmäningsstyrelse upplyste, att enligt den jordägande befolkningens bestämda uppfattning hade avvittningen ej omfattat fisket. Befolkningen ansåg sig därför vara bibehållen vid den fiskerätt som förelåg före avvittningen. Vad utredningsmannen anfört om rätten till vatten och grund saknade därför betydelse. — Enligt jordägarnas mening förelåg för Norrbottens vidkommande väsentligt starkare skäl än för Västerbottens del att genomföra en lagstiftning av den beskaffenhet som år 1926 genomfördes för Västerbotten. — Ortsbefolkningen hade även på olika sätt visat intresse för aktiv fiskevård.

Slutligen uttalade allmäningsstyrelsen.

Sammanfattningsvis vill styrelsen anföra, att enligt dess uppfattning de i den offentliga utredningen behandlade frågorna erhållit en skev framställning och att de föreslagna lösningarna såsom regel gått i en för jordägarna negativ riktning utan att bärande skäl härför kunnat anföras. Styrelsen har sig väl bekant att det på många håll i Norrbottens län finnas starka intressen för en reglering av de i utredningen berörda frågorna på ett sätt liknande 1926 års lagstiftning i Västerbottens län. Styrelsen ansluter sig till deras ståndpunkt och framhåller för egen del, att det för befolkningen i berörda delar av länet är synnerligen angeläget att frågorna om rätten till vatten och grund och rätten till fiske vinna en slutgiltig och rättvis lösning. Så skulle enligt styrelsens mening alls icke bliva fallet, om det nu föreliggande förslaget bleve genomfört. Styrelsen är emellertid också medveten

därom, att en lagstiftning liknande 1926 års kan komma att ställa sig avsevärt vanskligare för Norrbottens läns vidkommande på grund av de stora värden det här kan förmodas vara fråga om. Så mycket angelägnare synes det styrelsen därför vara, att erforderligt material för bedömande av båda frågorna blir förebragt och att icke även fisket berövas befolkningen, därför att man icke anser sig nu kunna återgiva vatten och grund. Så torde emellertid icke kunna ske med mindre en ny utredning kommer till stånd.

Kammarkollegiet ansåg, att frågan om strandinnehavarnas fiskerätt inom Norrbottens läns lappmarker kommit i ett sådant läge att det, med hänsyn bl. a. till fiskets betydelse för befolkningen i denna landsända, otvivelaktigt var påkallat med en reglering i någon form av de fiskerättsliga förhållandena. Härefter anförde kollegiet.

I den i viss mån liknande situation, som uppstod vid avvitringarna ovan odlingsgränsen i Västerbottens läns lappmarker, löstes frågan så, att strandäganderätten genom en lag 1926 där genomfördes i full omfattning. En så radikal lösning har utredningsmannen emellertid ej velat föreslå i förevarande fall, och de skäl han anført häremot synas vägande. Framför allt skulle tillvaratagandet av kronans vattenkraftsintressen därvid nödvändig-göra nya avvitringsåtgärder så omfattande, att de skulle avsevärt fördröja regleringens genomförande och medföra stora kostnader utan motsvarande gagn för de strandinnehavares fiskeintressen, som det främst gäller att tillgodose. Man kan ej heller bortse från att under den långa tid, som förflutit efter avvitringarna, även andra fiskeintressen kommit att knytas till kronovattnen. Nya befolkningskategorier, delvis i tätortssamhällen ha tillkommit, för vilka utnyttjandet av kronans fiskevatten till husbehovs- eller sport- och fritidsfiske fyller ett behjärtansvärt behov. Turistväsendets intresse av fiskeupplåtelse i kronovattnen bör också beaktas.

Utredningsmannens förslag till reglering av fiskerättsförhållandena går i princip ut på, att med varje vid vatten beläget hemman, nybygge och fräsetorp skall följa avgiftsfri rätt till husbehovsfiske i den del av kronans vattenområde, som är närmast fastighetens strand. Detta förslag synes innebära en skälig avvägning mellan å ena sidan de enskilda strandinnehavarnas fiskebehov och å andra sidan de intressen, som äro beroende av det nuvarande rättstillståndet. Att den föreslagna fiskerätten sålunda begränsas till vattenområde, som enligt 12 kap. 4 § jordabalken normalt följer strandäganderätten, torde vara motiverat av kravet på ordning och reda i fiskeförhållandena. De vattenområden, inom vilka den nya fiskerätten finge utövas, skulle stundom bli av betydande storlek, såsom i de stora sjöarna, och även eljest ofta rymma fisktillgångar utöver husbehovet. Möjlighet skulle alltså finnas för kronan att genom upplåtelser inom samma vattenområden tillgodose även andra fiskebehov.

Någon befogad invändning torde icke kunna resas mot att kronan avstår ifrågavarande husbehovsfiske utan vederlag. Ej heller synes något vara att erinra mot att fastighetens ägare eller åbo avgiftsfritt får begagna uppgrundningar utanför fastighetens strand inom det område, där han skulle få fiskerätt. Bärande skäl synas föreligga att på sätt utredningsmannen föreslagit, utsluta ströäng från rätt till fiske och uppgrundningar, varom här är fråga.

Länsstyrelsen i Norrbottens län anförde.

Länsstyrelsen vill icke förringa styrkan av de av utredningsmannen åberopade skälen för att icke vattenområden skulle överlämnas med full äganderätt till jordägarna men länsstyrelsen anser likväl dock att de för statsverket mindre önskvärda nackdelarna, främst då de ekonomiska konsekvenserna som ett sådant överlämnande kunde medföra för staten vid framtida vattenregleringar, icke skola få förhindra en lösning i denna riktning. De ekonomiska fördelar för staten, som ett utnyttjande av de norrbottniska vattnen för utbyggnad medföra och den ovisshet om de ytterligare utbyggnader, utöver de redan nu planerade, som i framtiden kunna bli aktuella, torde enligt länsstyrelsens förmenande väl motivera att de norrbottniska jordägarna medgivas samma förmåner som redan tidigare tilldelats de västerbottniska jordägarna genom lagen den 18 juni 1926 om rätten till vissa vatten i övre delen av Västerbottens län.

I fråga om utformningen av lagförslaget framkom kritik från bl. a. *lantmäteristyrelsen, kammarkollegiet och hovrätten för Övre Norrland*.

Lantmäteristyrelsen anförde i denna del följande.

Enligt förslaget skall med visst undantag med varje vid vatten beläget hemman, nybygge och frälsetorp följa rätt att avgiftsfritt nyttja fiske i den del av vattenområdet, som är närmast fastighetens strand. Denna fiskrätt har, såsom av det föregående framgår, av utredningsmannen betecknats såsom en »avgiftsfri bestående nyttjanderätt som åtföljer stamfastigheten». Uppgrundningar, som enligt 2 § förslaget, tillkommer fastighet borde enligt utredningsmannen givas samma ställning i formellt hänseende som fiskerättigheterna. Den av utredningsmannen föreslagna beteckningen »nyttjanderätt» för här förevarande form av upplåtelse synes dock mindre adekvat och torde den vara ägnad att skapa missförstånd angående fiskerättens karaktär. Rätten är till en början otvivelaktigt närmast att likställa med ett servitut med »bästa rätt». Den skulle, anför utredningsmannen (s. 86), utgöra en integrerande del av vederbörande fastighet och en i viss mån ny typ av fastighet skulle konstitueras genom de föreslagna bestämmelserna. Rätten skulle väl vidare närmast vara att jämföra med ett jorddelningsservitut ehuru den icke utan särskilt stadgande synes kunna behandlas såsom sådant. Utan sådant stadgande torde denna fiskerätt med den konstruktion densamma erhållit icke komma att kunna regleras enligt jorddelningslagens bestämmelser. Ej heller genom servitutslagens bestämmelser lär det bli möjligt att upphäva eller förflytta en dylik fiskerätt, då servitutslagen icke synes avse sakrätter av här avsett slag. Någon annan grund för rättens upphörande än den som angivits i 4 § första stycket finnes ej i lagförslaget. Det torde dock vara uppenbart att det särskilt i samband med fastighetsreglering kan förekomma fall, då rätt som här avses bör kunna upphöra eller förflyttas, såsom när strandfastighet i samband med skifte eller ägoutbyte, flyttas till annat läge, som icke har strandrätt. Huru de härmed sammanhängande problemen skola lösas har ej behandlats av utredningsmannen.

Förslaget synes innebära att enbart strandfastigheter skola bli bärare av den föreslagna fiskerätten. Övriga fastigheter i vid avvitrning utbrutet skif-

teslag, som angränsar kronans vatten, torde däremot icke kunna komma i fråga härför. Enligt styrelsens mening synes detta orättvist och tillika mindre lämpligt ur fastighetsbildningssynpunkt. Sistnämnda fastigheter kunna sålunda efter avvittring i samband med exempelvis laga skifte ha erhållit ett läge som nu fråntager dem möjligheten att erhålla fiskerätt i kronans vatten. Innehavaren av sådan fastighet är emellertid i flertalet fall för sin utkomst i lika hög grad beroende av fisket som strandfastighets innehavare. Den omständigheten att fastighet vid laga skifte å skifteslag icke tilldelats område vid strand synes enligt styrelsens mening sålunda ej böra medföra att sådan fastighet går miste om den förmån lagen avser att ge. Detta synes böra beaktas i lagförslagets vidare behandling.

Enligt förslaget skall fastighet med andel i samfällt fiske äga rätt att nyttja fiske i kronans vatten gemensamt med övriga fastigheter med sådan fiskerätt. Däremot synes fastighet, som har del i fiske men — såsom ofta är fallet — ej angränsar vatten fortfarande komma att äga del endast i sistnämnt fiske. Förslaget medför sålunda att inom ett och samma skifteslag erhålles två olika kretsar av fiskerättsinnehavare. Även detta förhållande torde medföra praktiska olägenheter och i samband med exempelvis laga skifte skapa svårlösta problem. Enligt styrelsens mening är det framlagda förslaget ej heller i denna del tillfredsställande.

Beträffande fiskerättens omfattning föreslår utredningsmannen att den skall begränsas till husbehovsfiske för fastighetens innehavare och dennes familj. Med fastighetens innehavare torde här avses fastighetens ägare eller åbo. — Föreslagen avgränsning synes i och för sig kunna motiveras men i den praktiska tillämpningen torde det uppstå stora svårigheter att bedöma vad som är att hänföra till husbehovsfiske. Vidare må enligt förslaget överlåtelse av den föreslagna fiskerätten icke ske. Dylik begränsning har ansetts ligga i föreskriften att fiskerätten gäller allenast husbehovsfiske för fastighetens innehavare och dennes familj. Med »överlåtelse» torde här avses »upplåtelse». Jfr här 24 § andra stycket lagen om rätt till fiske. Mot överlåtelse av fiskerätt, som här avses, bör givetvis hinder icke föreligga om så befinnes lämpligt exempelvis i samband med avstyckning.

Kammarkollegiet ansåg, att den rätt till fiske och uppgrundningar, som enligt förslaget skulle följa med vissa fastigheter, hade karaktären av servitutsrätt. Vidare ansåg kollegiet, att fiskerätt borde tillkomma även sådan delägare i byalaget som ej nådde fram till vattnet med sina ägor.

Hovrätten för Övre Norrland erinrade om de likartade förhållandena i Västerbottens och Norrbottens län samt anförde.

Hovrätten finner det för sin del tveksamt huruvida det kan anses fullt skäligt att enahanda problem löses på olika sätt i de båda länen, där förhållandena i övrigt äro tämligen ensartade. Härtill kommer att, om förslaget lagfästes, därmed skulle tillskapas ett i viss mån nytt slags fastighetsbildning, något som i och för sig kan vara ägnat att ingiva betänkligheter. Vissa skäl som utredningsmannen andragit för att icke, såsom skedde i Västerbottens län, laga steget fullt ut och tillerkänna strandägare vattenrätt synes emellertid tungt vägande. Särskilt må beaktas den långa tid som förflutit

sedan avvitrtingarna och de många förändringar i äganderättsförhållandena, som ägt rum. Hovrätten anser sig med hänsyn härtill icke böra motsätta sig förslaget i förevarande avseende.

I fråga om förslaget sakliga innebörd framställdes erinringar i olika hänseenden.

Såsom framgår av här förut intagna delar av yttranden från *lantmäteristyrelsen* och *kammarkollegiet* anmärkte dessa ämbetsverk på att fastigheter, som ej når fram till vatten, ej skulle få någon fiskerätt.

Domänstyrelsen och av detta ämbetsverk hörda remissinstanser uttryckte — som delvis framgår av domänstyrelsens här ovan intagna uttalanden — farhågor för att utredningsmannens förslag skulle medföra betydande faror för fiskevården. *Arvidsjaurs allmänningsstyrelse* har dock uttalat, att domänverket, genom att för kronans räkning göra anspråk på alla fiskevatten av betydelse, starkt hämmat det eljest stora enskilda och kommunala intresset för fiskevårdande åtgärder.

Bland de *detaljer* i lagförslaget, som rönt kritik kan här nämnas begränsningen av fiskerätten till husbehovsfiske, bestämmelserna om ersättning för mistad fiskerätt samt bestämmelsen om att ströäng ej skulle få fiskerätt.

Mot begränsningen av fiskerätten till husbehovsfiske uttalade sig bl. a. *hovrätten för Övre Norrland, fiskeintendenterna i övre norra och nedre norra distrikten* samt *länsstyrelsen i Norrbottens län*. Hovrätten fann att förslaget kunde medföra friktioner mellan lapparna och den bofasta befolkningen. Lapparna skulle få fiska utan begränsning i vatten där strandägaren endast hade rätt till husbehovsfiske. Länsstyrelsen ansåg, att de fiskaliska intressena ej borde få förhindra fiske jämväl till avsalu och påpekade att fisket var en inkomstkälla av ej ringa betydelse.

Ersättningsbestämmelserna kritiserades av bl. a. *vattenfallsstyrelsen* och *kammarkollegiet*. Vattenfallsstyrelsens uttalande har redovisats här ovan. Kammarkollegiet ansåg, att ersättning borde utgå enligt de allmänna reglerna i vattenlagen. Då endast rätt att fiska till husbehov skulle förekomma fanns det enligt kollegiets mening ej skäl att lämna förlust av laxfiske utan ersättning. Även *hovrätten för Övre Norrland, lantmäteristyrelsen* och *överlantmätaren i Norrbottens län* ansåg att förlust av laxfiske borde ersättas.

Från bestämmelserna om ströäng tog *lantmäteristyrelsen* avstånd och anförde därvid följande.

De av utredningsmannen föreslagna bestämmelserna i 3 § förslaget anser sig lantmäteristyrelsen av principiella skäl icke kunna biträda. Enligt styrelsens mening finnes icke anledning att på förslaget sätt i viss mån i strid mot vedertagna rättsgrundsatser begränsa fastigheternas fiskerätt. Styrelsen anser det även vara önskvärt att uppehålla en såvitt möjligt enhetlig behand-

ling av frågor om rätt till vatten och fiske utanför ströängar. Här må även erinras om att ströängar finnas icke blott på kronomark utan även på allmanningarna. Huruvida med »ströäng» i 3 § även avses ströäng på allmanning framgår ej av motiven. — I sin motivering har utredningsmannen bland annat uttalat att någon tanke lärer vid avvitrningen ej ha förefunnits att med ströängarna skulle följa vattenrätt eller rätt att från ängarna bedriva fiske i angränsande vatten. Lantmäteristyrelsen finner detta förhållande i förevarande fall utan betydelse med hänsyn till att frågan om fisket i regel icke detaljbehandlats vid avvitrningen. Erinras må även att enligt förordningen den 30 maj 1873 angående skattelägningsmetod för Västerbottens och Norrbottens läns lappmarker räntan beräknades utan hänsyn till inkomst av jakt och fiske eller andra särskilda förmåner.

Hovrätten för Övre Norrland anförde i denna del följande.

Genom rättsfallet NJA I:1944 s. 133 har avgjorts att med ströäng, som vid tilläggsavvittring förklarats skola bibehållas under hemman och gränisar till vatten, följer äganderätt till vattenområdet enligt 12 kap. 4 § jordabalken, såvida undantag ej gjorts vid avvitrningen. Om vattenområdet undantagits vid avvitrningen, torde ovannämnda lag den 18 juni 1926 vara tillämplig med avseende å detsamma. Det får antagas, att högsta domstolens avgörande gäller även för ängar, vilka vid ströängsindragning enligt 1921 års lagstiftning bibehållits under fastigheterna. Med anledning härav och då det synes angeläget att så mycket som möjligt likställa förhållandena i de båda länen, bör den föreslagna 3 § utgå eller omarbetas.

Även *överlantmätaren i Norrbottens län, Arvidsjaurs allmänningsstyrelse, Gällivare kommun m. fl.* uttalade sig mot den föreslagna bestämmelsen angående med ströäng förenad rätt till fiske.

Vid remissbehandlingen framfördes *två förslag till åtgärder av annat slag* än de av utredningsmannen förordade nämligen dels att kronan skall tilldela *jordägarna både vattenområdet och fisket utanför deras strand* och att en lag därom skall antagas av samma slag som den år 1926 för Västerbotten utfärdade, dels att *kronan i administrativ ordning skall upplåta fiskerätt utan avgift till jordägare som är i behov därav.*

Lappfogdarna i Norrbottens län förordade den förstnämnda åtgärden och åberopade till stöd därför att starka rättviseskäl talade för att alla lappmarksfastigheter behandlas lika. De anförde därvid bl. a.

Ursprungligen likaberättigade sakägare — alla lappmarksnybyggare hade före avvitrningen lika rättigheter — borde rättvisligen icke tillerkännas olikartade förmåner vid en reglering av deras förhållanden gentemot kronan. Hade nybyggarna vid den tid, då avvitrningen försiggick, haft förstånd att hävda sin rätt, skulle från kronans sida knappast någon invändning ha rests emot att de fått vatten enligt hävdvunna, sedan gammalt lagfästa regler. Att värdet av vattnet därefter stegras genom att vattnet i allt större utsträckning börjat användas som kraftkälla, borde icke kunna annullera den enskildes rätt gentemot kronan.

Arvidsjaurs allmäningsstyrelse m. fl. och Gällivare kommun hävdade med stort eftertryck jordägarnas rätt till vattnet utanför sina fastigheter. Länsstyrelsen i Norrbottens län och fiskeriintendenten i nedre norra distriktet ansåg — såsom delvis framgår av det redan anförda — att en motsvarighet till 1926 års lag borde utfärdas för Norrbottens del.

Lantmäteristyrelsen och överlantmätaren i Norrbottens län berörde i sitt yttrande både tanken på att genomföra en motsvarighet till 1926 års lag och tanken på fiskerättsupplåtelse i administrativ ordning. Vad angår den förra lösningen uttalade styrelsen, att om en lagstiftning som anknyter till fastighet skall genomföras, så bör den utformas i stort sett efter samma riktlinjer som 1926 års lagstiftning för Västerbottens län. En sådan lösning skulle i allt fall vara att föredraga framför den som utredningsmannen förordat. Genom att bestämma att vattenområdena skulle tilldelas skifteslagen och ej de enskilda fastigheterna skulle man i så fall kunna i någon mån motverka den av styrelsen påtalade olägenheten att fiskerätten blir ett privilegium för de fastigheter som ligger vid vatten.

Även om lagstiftning efter förebild av den i Västerbotten genomförda i och för sig skulle kunna godtagas, ifrågasatte lantmäteristyrelsen om icke, särskilt ur social synpunkt, det *lämpligaste* vore, att frågan om fiskerättens tillgodogörande i Norrbottens läns lappmark löstes efter det andra påtänkta alternativet d. v. s. så att kronan utan kostnad upplät fiskevatten i *administrativ* ordning till den jordbrukande befolkningen. Styrelsen anförde till motivering för denna uppfattning.

En gemensam brist i utredningsmannens och lantmäteristyrelsens föreslagna förslag är att icke alla jordbruksfastigheter i Norrbottens läns lappmark som saknar fiskerätt och som är i behov av sådan kommer att erhålla denna förmån. Såsom förut berörts finns det hela skifteslag som ej angränsar vattendrag och som vid avvittringen ej tilldelats vattenområde och fiske men som det oaktat av ålder ansett sig äga fiskerätt i kronovatten. Ofta är sådana skifteslag på grund av avsides belägenhet och ringa utkomstmöjligheter i stort behov av fiske. Ur social synpunkt talar sålunda starka skäl för att innehavare eller brukare av jordbruksfastighet inom Norrbottens läns lappmark utan tillgång till eget fiske tillförsäkras sådant i kronans vatten oberoende av om fastigheterna är belägna vid vatten eller ej. Inom lappmarkerna förekommer också i stor utsträckning — särskilt beträffande bolagsfastigheter — att inägojorden till fastigheterna avsöndrats. Sådant avskiljande av inägojorden har stundom icke skett på en gång utan successivt. De brukningsenheter, som omfattar inägojorden, kan sålunda utgöras av en eller flera avsöndringar, registrerade som särskilda fastigheter. Starka skäl talar för att innehavarna av här avsedda brukningsenheter bör — även om brukningsenheterna ej angränsa vatten — få tillgodogöra sig den fiskerätt som genom en särskild lagstiftning skulle tillföras vederbörande stamfastighet. Därest fiskerätten i sådant fall skall knytas till »fastighet» uppstår givetvis vissa svårigheter. Avsöndringarna har i regel vid sin tillkomst ej erhållit del i stamfastighetens fiske, de angränsar måhända ej vatten och

fråga kan i förekommande fall uppkomma till vilken av avsöndringarna inom en bruksenhet fiskerätten skall anknytas.

Vad beträffar den närmare utformningen av förslaget om fisketilldelning i administrativ väg anförde lantmäteristyrelsen följande synpunkter.

Några mera omfattande undersökningar i orten behövde icke vållas härav, utan upplåtelser kunde ske by för by och avse rätt för jordägarna att tillsvidare avgiftsfritt fiska i vissa angivna vattendrag. En sådan fiskerätt, som skulle bli personlig, borde givetvis ej få utnyttjas för avsalu och kunde även, där så befanns lämpligt inskränkas på annat sätt i särskilda fall. Frågan om upplåtelse av kronans fisken på antytt sätt torde måhända kunna lösas på administrativ väg. För att befolkningen skall känna erforderlig trygghet beträffande sin fiskerätt synes dock frågan böra bringas under riksdagens prövning.

Vid bifall till förevarande förslag skulle domänstyrelsen nedanför odlingsgränsen i Norrbottens läns lappmark och länsstyrelsen i Norrbottens län ovanför sagda gräns bemyndigas att upplåta fiske i kronans vatten till den jordbrukande befolkningen. Det skulle därvid även ankomma på dessa myndigheter att på lämpligt sätt avgränsa fiskets omfattning. Ett särskilt problem skapar i detta sammanhang lapparnas fiskerätt. Lapparna bör enligt lantmäteristyrelsens mening i största möjliga utsträckning bibehållas vid deras rätt till fiske. Att icke denna rätt äventyras, särskilt inom kronovattnen ovan odlingsgränsen, torde de förvaltande myndigheterna ha att beakta.

Även domänstyrelsen föreslog att förevarande fiskefråga skulle lösas i administrativ ordning genom upplåtelser enligt kungörelsen den 8 juni 1951 angående förvaltningen av kronans fisken. Om denna utväg valdes, borde styrelsen bemyndigas att avgiftsfritt för perioder om fem år i lämpligt kronovatten upplåta fiskerätt till husbehov utan ensamrätt för sådana fastighetsinnehavare med familjemedlemmar inom Norrbottens läns lappmarker, vilkas fastigheter angränsar kronovatten. Upplåtelseerna skulle endast avse fastigheter som icke tilldelats vattenområde utanför sin strand vid avvittningen. En dylik lösning av problemet skulle ge styrelsen möjlighet till viss kontroll över husbehovsfiskets utövande.

Motionerna

I motionerna redogöres för de rådande förhållandena med avseende å rätten till vattenområden inom Norrbottens läns lappmarker. Härefter anföres.

Dessa rättsvidriga förhållanden råda på grund av en ofullständig och oenhetligt tillämpad avvittningsstadga, som icke föreskrev en öppen och rättsenlig skiftning av vatten. De enskilda markägarnas möjligheter att under senare hälften av 1800-talet bedöma dessa konsekvenser och med anledning därav anföra besvär måste betecknas såsom obefintliga. Gammal hävd, nybyggesrättigheterna i fråga om fiske, nybyggarnas opåtalade brukande av fiske ända till för ett 15-tal år sedan, den oenhetliga redovisningen från

avvittringslantmätarnas sida, m. fl. faktorer ha icke påverkat den juridiska bedömningen. Detta framgår av högsta domstolens utslag den 20—21 november 1957 i mål mellan Arvidsjauras sockenallmänning och Kronan.

Den juridiska tolkningen har lett fram till ett motsatsförhållande mellan de administrativa åtgärdernas rättsliga kraft och den allmänna rättsregeln i jordabalken 12: 4.

Det bör påpekas, att när den slutliga avvittringen verkställdes i Västerbottens lappmark före och omkring 1920 blev detta motsatsförhållande uppmärksammat och ledde fram till 1926 års särlagstiftning, som kom att avse endast Västerbottens lappmark. Denna lag eliminerade en del av de orättvisor, som ett konsekvent fullföljande av 1873 års avvittringsstadga skulle ha medfört.

För Norrbottens lappmark finnes icke någon lagstiftning liknande den som gäller Västerbottens lappmark. Medan jordbrukarna i Västerbottens lappmark kostnadsfritt ha tillgång till vatten och fiske vid sina fastigheter så föreligger icke samma förmån för jordbrukarna i Norrbottens lappmark.

Koloniseringen av Västerbottens och Norrbottens lappmarker ägde rum under samma betingelser. Levnadsförhållanden och andra omständigheter äro likartade i de båda lappmarkerna. Några skäl finnas icke — med undantag för de formellt juridiska — för att olika fördelar skola tillkomma samma befolkningsgrupper utslutande av den anledningen att de äro boende i skilda lappmarker.

Remissyttrandena

Kammarkollegiet, lantmäteristyrelsen, domänstyrelsen och länsstyrelsen i Norrbottens län samt överlantmätaren, hushållningssällskapet och lantbruksnämnden i samma län har intagit en positiv ståndpunkt till motionerna. *Vattenfallsstyrelsen* har — under hänvisning till sitt yttrande över Berglöfs utredning — helt avstyrkt motionerna.

Länsstyrelsen och övriga nämnda länsmyndigheter har delat motionärernas mening om att även för Norrbottens län bör genomföras en lagstiftning av det slag som år 1926 genomfördes för Västerbottens län.

Kammarkollegiet och lantmäteristyrelsen anser att den i motionerna berörda frågan måste lösas och att anledning saknas att dröja därmed. Kollegiet förordar en lösning av i stort sett det innehåll Berglöf föreslagit. Lantmäteristyrelsen anser andra utvägar böra ifrågakomma och tillstyrker att frågan upptages till fortsatt utredning.

Domänstyrelsen förordar en lösning genom upplåtelse av fiskerätt med stöd av 1951 års kungörelse.

Vid sitt ställningstagande anför *kammarkollegiet* följande.

1. Lagstiftning av samma innebörd som 1926 års lag

För denna linje synas tala dels synpunkten att i huvudsak ensartade spørsmål bör om möjligt ges likformig reglering och dels vissa billighets-synpunkter. Mot en reglering av denna typ ha anförts, bland annat, stats-

finansiella skäl, hänsyn till intresset av effektiv fiskevård och till önskvärheten att fiskevatten skola kunna upplåtas även till andra än de närmast berörda strandägarna samt den långa tid som förflutit sedan avvittringen genomfördes i Norrbottens lappmarker.

Vid vägandet av dessa intressen mot varandra bör man hålla i minnet att frågeställningen, huruvida tilldelning åt strandägarna av vatten och grund enligt 12:4 jordabalken borde vägras av hänsyn till blivande vattenkraft-exploatering, förelåg redan år 1926. Men man bör också beakta att en lagstiftning för Norrbottens län av 1926 års typ finge genomföras med delvis andra rättsliga utgångspunkter. År 1926 hade vattenkraftexploateringen ej börjat i Västerbottens län ovan odlingsgränsen. Om man nu skulle genomföra motsvarande lag för Norrbottens län tvingades man taga hänsyn till den utbyggnad av fallhöjder och den skadegörelse å fiske som redan skett. Man skulle med andra ord kunna få komplicerade problem angående lagstiftningens tillbakaverkande kraft.

Såväl de statsfinansiella som övriga anförda skäl mot en lagstiftning av 1926 års typ synas kammarkollegiet väga tungt.

2. Rent administrativ reglering

Detta torde vara den för statsverket billigaste linjen. Den erbjuder måhända de största möjligheterna att tillgodose intresset av god fiskevård. Dess största förtjänst synes dock vara att den möjliggör en smidig avvägning mellan strandägarnas önskemål och kronans behov att kunna ställa fiskemöjligheter till andras förfogande.

För flertalet jordägare torde en rent administrativ reglering emellertid te sig som otillfredsställande. Fastigheterna tillföres icke något värde. Vidare kan invändas att för såväl jordägare som administrationen skapas ett fortlöpande bestyr med omprövning eller förnyelse av nyttjanderättsupplåtelser. Denna ständigt återkommande arbetsuppgift är av improduktiv natur och tillför icke staten några inkomster.

3. Utredningsmannens förslag

Mot detta förslag, som utgör en medelväg mellan 1 och 2, ha framförts åtskilliga invändningar. I den mån de äro av juridisk-teknisk art torde de dock kunna undanröjas genom detaljjusteringar. Mot förslaget har även invänts, att jordägare inom skifteslag, som ej ligga vid vatten, icke skulle kunna få tillgång till fiske. Denna nackdel hos förslaget synes emellertid kunna undanröjas genom att regleringen utformas som en kombination av utredningsmannens förslag och det ovan under 2. redovisade förslaget. Innehörden av det sagda skulle vara, att strandägarna genom lagstiftning tillförsäkrades fiskerätt i huvudsaklig överensstämmelse med utredningsmannens förslag, medan de icke strandägande skifteslagen tillgodosåges genom administrativa fiskerättsupplåtelser. Ökat utrymme för sådana upplåtelser kan måhända vinnas genom tillskapande av allmänt vattenområde i de största sjöarna.

Som slutomdöme uttalar kammarkollegiet, att huvudlinjen i utredningsmannens förslag icke bör avvisas utan noggrann prövning av möjligheterna att genom jämkning och komplettering därav vinna en godtagbar lösning.

Lantmäteristyrelsen anför följande.

Lantmäteristyrelsen kan med den kännedom styrelsen har om förhållandena i Norrbottens län och om avvitringsverket vitsorda att det föreligger ett framträdande behov av att till jordbruken i lappmarken upplåta fiskerätt i de fall sådan rätt icke tilldelats desamma vid avvitringen i överensstämmelse med de rättsgrundsatser som eljest gälla i fråga om bys rätt till vatten och fiske i angränsande sjöar och andra vattendrag. Starka skäl tala därför enligt lantmäteristyrelsens mening för att denna fråga blir föremål för reglering.

I den utredning för detta ändamål, som skedde genom särskild utredningsman — — —, och under den debatt i ämnet, som därefter förts, ha många olika förslag till frågans lösning väckts. I styrelsens utlåtande över utredningsmannens betänkande framfördes två alternativa lösningar, varav den ena tog sikte på ett överförande till fastigheterna av erforderlig fiskerätt, medan det andra avsåg upplåtelser med nyttjanderätt. Lantmäteristyrelsen vill nu endast anföra följande synpunkter på frågan.

Om fiskerätten skall överföras till fastigheterna, vilket motionärerna tänkt sig, synes detta böra ske på sådant sätt att gällande rättsregler för ändring av fiskerätten vid ändrade förhållanden, t. ex. vid fastighetsreglering, bliva tillämpliga. I annat fall torde få tillskapas ett nytt rättssystem för ändring av den form av fiskerätt som skulle komma att tillämpas. — Även det behov av fiskerätt som föreligger för fastigheter, vilka vid laga skifte icke kommit att få egen strand, bör därvid tillgodoses. Detta torde kunna ske genom att fiskerätt lägges, icke till varje fastighet för sig, utan till varje ursprungligt skifteslag för att, i de fall detta undergått skifte, vara för fastigheterna inom skifteslaget samfällt med delaktighet efter mantal eller efter den grund som vid delningsförrättning angivits för delaktighet i samfällda områden och rättigheter. Fiskerätten skulle därigenom få samma rättsliga ställning som inom flertalet skifteslag i landet. — I de fall skifteslag är skilt från stranden genom s. k. dämmningsmark torde, oberoende därav, fiskerätt i vattenområde utanför stranden böra läggas till skifteslaget.

Enär det med hänsyn till statens intresse av vissa vattenområden i lappmarken i fråga om vattenkraftens tillgodogörande, vilket intresse för närvarande synes vara aktuellt, torde böra tillses att kronan ej avhänder sig värden med sådan betydelse, synes ett tilläggande av fiskerätt till fastigheterna icke under alla förhållanden böra ske genom att äganderätten till vattenområde överföres. Genom ett sådant överförande skulle även fiskerätten medfölja. I de fall vattenområde har värde ur vattenkraftssynpunkt torde, om statens intressen skola beaktas fullt ut med hänsyn till innehållet i 2 kap. 5 § vattenlagen, äganderätten till vattenområde böra bibehållas i kronans hand. Därvid synes endast fiskerätten böra överföras till fastigheterna. Ett sådant skiljande av fiskerätt från äganderätten till vattenområde låter sig icke göra genom en fastighetsbildningsåtgärd enligt jorddelningslagen, men en lagstiftningsåtgärd med sådant innehåll synes icke behöva mötas av några principiella betänkligheter, om den blott begränsas till fall, där det å ena sidan är angeläget att fiskerätt hör till jordbruksfastighet och det å andra sidan är fråga om vattenområde, som ur allmän synpunkt bör disponeras för vattenkraftsändamål. En sådan från äganderätten till vattenområde skild totalrätt till fiske får därigenom icke karaktär av servitut utan behandlas enligt de regler som i jorddelningslagen gälla för fiskerätt som är knuten till fastighet på annat sätt än såsom

servitut. — Om fiskerätt skall överföras till fastighet som särskild rättighet, torde böra utredas och på lämpligt sätt åskådliggöras inom vilka områden detta sker.

Jordbrukarna synas böra tilläggas fiskerätt på sådant sätt att de enligt lagen om rätt till fiske även ha ansvaret för fiskevården inom området för fiskerätten och att de enligt särskild lagstiftning kunna ingå i sammanslutning för gemensam fiskevård.

Lantbruksnämnden i Norrbottens län har lämnat vissa statistiska upplysningar och därvid anfört.

Antalet jordbruksfastigheter i den del av Lappland, som är belägen inom Norrbotten, uppgår till ca 4 600, varav omkring 2 100 under två har åker, ca 2 500 stycken mellan 2—10 har åker samt ca 50 stycken över 10 har åker. Skogsarealen till varje fastighet är relativt liten och är i regel mindre än 100 har per fastighet. Normalboniteten är låg och uppgår endast till 1,2—1,5 m³ har. Fastigheternas storlek är följaktligen ej sådan att brukaren har möjlighet att enbart få sin utkomst från brukningsenheten. Jordbrukaren är därför nödsakad att söka skaffa sig arbete vid sidan av fastigheten. Emellertid äro sådana arbetstillfällen begränsade och speciellt för jordbrukaren är det ofta svårt att förena arbeten utanför fastigheten med det egna jord- eller skogsbruket. De arbetstillfällen som finns på den allmänna arbetsmarknaden kollidera ofta med arbetet på den egna fastigheten. Det är ej alltid säkert att annat arbete finnes just då jordbrukaren behöver det. Det är därför mycket önskvärt att möjlighet finnes till sådana biinkomster som gå att förena med jordbruket. Fisket synes vara en sådan.

Jordbrukaren i lappmarken synes vanligen bedriva fiske för att förse sig med husbehovsfisk. Husbehovsfisket har mycket stor betydelse för denna befolkning, speciellt i den inre lappmarken. Det framgår också av en undersökning som verkställdes 1958 inom Arjeplogs socken. Av denna utredning framgår att omkring 85 % av jordbrukarna fiskade till husbehov, varav 6 % fick så stora fångster att familjen var självförsörjande med fisk. Antalet dagar per vecka med fisk på matsedeln uppgick till 3—4. Det är uppenbart att under sådana förhållanden möjlighet till fiske måste vara av stor betydelse för jordbrukarna, i synnerhet om man tar hänsyn till jordbruksfastigheternas ringa bärkraft.

Efter en redogörelse för Berglöfs skäl mot en lagstiftning även i Norrbotten av det slag som år 1926 genomfördes för Västerbotten anför *Norrbottens läns hushållningssällskap* följande.

Det mesta av vad utredningsmannen anfört mot en reglering av oegentligheterna enligt samma grunder som i Västerbotten utgöres sålunda av ekonomiska betänkligheter. En sådan reglering skulle bli för dyrbar för kronan. Detsamma anfördes även i fråga om Västerbotten, och riksdagens svar härpå torde äga full gillighet även nu. — — —

Att orättvisan i fråga om tilldelning av vattenområden i Norrbotten numera fått bestå så länge, att de ursprungliga ägorna av hemmanen hunnit dö, hör i och för sig ej kunna åberopas som skäl för att missförhållandena skulle bestå. I den mån kronan hävdar sin rätt, har detta skett först på de

senaste tio, femton åren, och mångenstädes vägrar man fortfarande att betrakta detta annat än som ett missförstånd. Att exempelvis fisket icke skulle tillhöra fastigheterna i trakter där detta näringsfång varit en förutsättning för bosättningen torde aldrig komma att ingå i det allmänna medvetandet. I de fall, där befolkningen numera betalar avgift till kronan för rätten att få fiska utanför egen strand, torde detta mera vara att betrakta som undfallenhet än som bevis för att de nu hävdade rättsförhållandena accepterats.

Att märka är slutligen, att en rätt till fiske för det egna hushållet ingalunda motsvarar behovet, när det gäller fiskemöjligheter i de trakter, varom här i främsta rummet är fråga, Jokkmokks, Arvidsjaur och Arjeplogs socknar. Inte ens vid tiden för avvittringen var fisket där enbart ett husbehovsfiske, trots rådande dåliga kommunikationer. Salt fisk såldes och användes som bytesvara, och detsamma gällde vintertid även färsk, frusen fisk, som avyttrades exempelvis vid marknaderna. I dagens situation får fisket för avsalu en allt större betydelse, framför allt genom flygets utveckling men även på grund av förbättrade kommunikationer i övrigt, och en ytterligare utveckling härvidlag är att vänta sedan vissa tekniska hjälpmedel, som underlätta fisket vintertid, kommit till mera allmän användning. Fisket övergår till att bli ett binärings- eller i vissa fall rent yrkesfiske. Denna utveckling torde vara av stort värde, särskilt vid vikande konjunkturen på arbetsmarknaden. När fisket i fjälltrakterna med flygets hjälp utvecklades under 1940-talet, befarades från vissa håll, att resultatet skulle bli en utarmning av fiskevattnen. Utvecklingen har emellertid visat, att dessa farhågor varit obefogade. Tvärtom får det hårdare fisket anses ha varit nyttigt även ur fiskevårdssynpunkt. Icke heller sådana skäl kunna sålunda åberopas för att fastigheternas fiske skulle inskränkas till ett husbehovsfiske. Betänkligheter ur fiskevårdssynpunkt kunna däremot riktas mot det slag av fiske, som avsetts skola möjliggöras i större omfattning på förvärvsfiskets bekostnad, nämligen sportfisket. Sportfisket riktar sig huvudsakligen mot de ur fiskevårdssynpunkt ömtåligaste fiskslagen och saknar den regulator som medför att förvärvsfisket upphör långt innan gränsen för överfiskning är nådd, nämligen lönsamhetssynpunkten.

Länsstyrelsen i Norrbottens län åberopar sitt yttrande över Berglöfs utredning och förklarar sig sakna anledning att nu intaga annan ståndpunkt. Vidare anföres.

Fiskets betydelse för den jordbrukande befolkningen i länets lappmarker har i många sammanhang omvitnats. Länsstyrelsen vill vitsorda vad lantbruksnämnden och hushållningssällskapet därom anfört i sina nu avgivna yttranden. Den primära frågan synes för länsstyrelsen vara, att befolkningen i lappmarken genom tilldelning av vattenrätten utanför sina stränder tillförsäkras rätt till fiske och därmed jämväl möjlighet till ersättning i fall fisket genom exploatering av vattenkraft skulle försämras eller helt förstöras. Med tilldelning av vattenrätten kommer väl även att följa, att Kronan i en framtid kan nödgas utgiva ersättning för fallhöjder och strömsträckor som skola exploateras, men som nu tillhöra Kronan. Den främsta invändningen mot en lösning av frågan på sätt motionärerna tänkt sig synes vid tidigare tillfällen, när frågan varit uppe till övervägande, just ha varit, att betydande värden därigenom skulle avhändas Kronan. Länsstyrelsen kan

emellertid icke finna, att några betänkligheter böra möta mot en sådan lösning, som föreslagits. Det synes tvärt om rimligt att de jordägare, som om gällande lagar och författningar rätt tillämpats skulle ha varit ägare till vatten utanför sina stränder och som nyttjat dessa vatten för sin utkomst, på samma sätt som skett vid vattenutbyggnader i riket i övrigt, beredas ersättning vid exploatering av vattendragen. Länsstyrelsen vill härvid särskilt åberopa vad riksdagen anförde i sin skrivelse till Konungen den 21 maj 1926, nr 257, sid. 12.

Utskottet

Av den föregående redogörelsen torde framgå, att den i motionerna upptagna frågan är av mycket invecklad beskaffenhet. Många förslag till lösningar har framlagts men mot samtliga har rests invändningar av olika slag. Frågans lösning kompliceras därav att — förutom svåra juridiska problem — även sociala synpunkter av olika slag måste tillmätas stor vikt.

Utskottet anser, i likhet med praktiskt taget alla myndigheter som tidigare haft att taga ställning till frågan, att den bofasta jordbrukande befolkningen i de trakter varom nu är fråga bör tillförsäkras avgiftsfri fiskerätt. Hur detta mål skall kunna uppnås är utskottet icke nu berett att taga ställning till. Det omfattande material som förebragts, främst genom Berglöfs utredning och i anledning därav avgivna yttranden, måste enligt utskottets mening göras till föremål för en grundlig genomgång och bearbetning samt eventuell komplettering med det ytterligare material, som kan vara av betydelse. Därefter bör för riksdagen framläggas ett utarbetat förslag till lagstiftning i ämnet. Med avseende å frågan hur lagstiftningen närmare skall utformas bör utredningsarbetet vara helt förutsättningslöst. Utskottet utgår från att vid lagstiftningens utformning hänsyn kommer att tagas — förutom till synpunkter av formell-juridisk natur, fiskets betydelse för den bofasta befolkningen och lagstiftningens ekonomiska konsekvenser — även till sådana synpunkter som betydelsen för turistnäringen av tillgång till fiske samt värdet av en god fiskevård.

På grund av vad sålunda anförts får utskottet hemställa,

att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t giva till känna vad utskottet anförde i anledning av motionerna I:126 och II:152.

Stockholm den 10 maj 1960

På tredje lagutskottets vägnar:

HUGO OSVALD

Vid detta ärendes behandling har närvarit:

från f ö r s t a kammaren: herrar Osvald, Grym, Georg Carlsson, Kristiansson, Åke Larsson, Schött, Wirmark* och Gunnar Pettersson*;

från a n d r a kammaren: herr Levin, fru Torbrink, herrar Persson i Tandö, Nyberg, Wachtmeister, Grebäck och Turesson*.

* Ej närvarande vid utlåtandets justering.